

COMMENT.

GEORGII VALLAE PLACENTINI VIRI CLARISSIMI IN CICE
RONIS PARTITIONES COMMENTARIA.

ARCUS TVLLIVS Latini eloquii specimē inſigne partitionum ad
Ciceronem filium opusculū ſcripſit iam natu grandior quo ſuam de
rhetorica facultate nobis aperiret ſentētiā. Siquidē rhetorica uolu-
mina admodum ſcripſiſſe adoleſcentem: tam ipſe ad fratrem: q̄ Quinti-
lianus in oratoriis inſtitutionibus memoriæ prodiderunt. De inuen-
tione quidem: ut ipſe in ſecūdo eiūſdē operis oſtendit uolumine Ari-
ſtotelem & græcos alios ſecutus autores. Ad Herennium uero ſuum
neſcit ipſe atteſtatur præceptorem. ut mihi non uideantur audiendi: qui ad Herēnium
libros negent eē Marci tullii caſſa nuce inanioreſ adducēdo rationeſ: quaſi eadem ali-
quando dici a pluribus autoribus non poſſint & quaſi id nuſq̄ inueniatur: quod frequē-
tiſſimum eſt ſtilum eundem non eſſe ciceroniſ ubiq̄. Quid mirum cum ipſe ab Apollo-
nio rhodio ſe in dicendo ita rediſſe inſtructum noua quadam dicendi forma dicat: ut
a priore dicendi more mutatus iam alius eſſet: ut etiam diuſ dicat Hieronymuſ ipſum
in q̄ Marcum Tullium in xenophontis interpretatione non iam aureo illo ſuo eloquē-
tiæ genere nitere: ſed adeo ſcabris turbulentiq̄ retardari obſtibus: ut q̄ interpretata
neſciāt a cicerone dicta nō credant: nec mirum. Erat enim tum adoleſcens cum tam oe-
conomicoſ q̄ rhetoricos libros ſcripſit: ut ipſe fateatur rhetoricos adoleſcēti ſibi excidiſ
ſe planeq̄ ſubrutiſ uocet: Cumq̄ deſint ad comprobandum ciceroniſ non eſſe ratio-
neſ, citant Laurentii Vallæ teſtimonium quod nuſquam eſt ut circumſpectum planeq̄
prudentiſſimum uirum leuiſſimum uideri uelint quippe qui ubiq̄ teſtimonia ex eo
ciceroniſ citat libro ciceroni ipſum ſemper attribuendo. Quam ridicule deinde aiunt
indicem ſpectari non oportere. quiſnam quaſo improbarit a ciceroniſ tempore propa-
gatum per tot manuſ uirorum doctiſſimorum ad noſtra uſq̄ tempora ſinceriſſime per-
ueniſſe. Quis adulterinum eē titulum arguat? aut quo modo. Quis inuertit? aut cur? aut
q̄n proferāt ſi poſſint. ſi nequeunt ſileāt peruiſaces. Cōtra uero antiquiſſimi clariſſimiſq̄
eloquentiaſ autorēſ ciceroniſ ſemper abacta omni dubitatione id opus deputant. ſi ue-
ro q̄ maxime dici poſſit ridicule aiūt eorum tollēdam autoritatem. Cum ipſi falſa laurē-
tii nitātur autoritate. Antiquiſſimorum eorundemq̄ præſtantiſſimorum auferri hi iu-
bēt autoritatem. ſatis imperioſe ſi naſti ſint qui obediāt & peruertant eorū imperio qua
rectiſſime ab aliis poſita ſint. At nō ſūt tanti. Aiūt porro quod in quaſtione ſit id ratum
haberi non oportere. quiſ eſt quaſo antiquorum qui hoc faciat ambiguum niſi iſti pau-
culi modo neoterici parum proſpicientes rentur ambiguum. Hiſ ergo: quo modo non
ſit certi autoris liber probandum eſt quando id addubitēt. Aiunt etiam ideo ciceroniſ
non uideri quod Quintilianuſ id opus nuſq̄ nominarit: q̄ id acute. Nemo certe nega-
uerit multoſ eſſe ciceroniſ libroſ quorum nullā proſuſ facit mentionē Quintilianuſ.
Quid ni? quaſi uero hanc ſibi quintilianuſ ſuſceperit prouintiam ciceronianoſ libroſ
nominādi: quos ergo nō nominauit aſcitiſ aduſterinoſq̄ dicam. Cum præterea
in eodem libro Terentiæ uxoriſ ſuæ meminerit: aiunt acute ſane ideo non uideri cice-
roniſ quod anteq̄ uxorem duceret rhetoricoſ illoſ ſcripſiſſe libroſ neceſſe fuerit quaſi
arioloſ habeam. qui ſine teſtimonio ullo præterita tā bene noſcitarit ut neceſſe putēt
hoſ libroſ editoſ anteq̄ duceret uxorem: q̄q̄ ſi ciceroniſ non ſunt quid hæc dicere at-
tinet. Aiunt præterea in libro de oratore ad herennium libroſ damnatoſ ſua iam: nō am-
pliuſ aliena innixi autoritate. Alioſ libroſ dici: nō illoſ. nec rōnē uel rōniſ umbellā pfe-
rūt. At nō eadem præcipit qua in aliis? quaſi uero multoſ modis eadem præcipere non ſo-
leat Cicero. aliter in libroſ de oratore: aliter in topicis. In partitionibus aliter. Et quoniā
Hermetiſ meminit præceptoris Cicero aiūt opus uideri nō oportere ciceroniſ quod eiūſ
nominis nemo ciceroniſ tempore fuerit. quaſi uero iſti pythagorei euphorbiū ritu ab
eo tempore iteratam generationē ad noſ uitium more propagarit nō alia certe de cau-
ſa niſi ut id modo indicarēt ad Herēniū libroſ rhetoricoſ Ciceroni falſo deputatoſ: qui
tam audaculi auſint aſſerere nullum fuiſſe tum hermetem. Sane Auluſ Geliuſ in. xii. no-
tium atticarum ait ſe non comperiſſe quēq̄ ante Auguſti imperium eorum qui itegre

*Ciceronis de rhetori-
ca.*

Rhetorica ad Herē-

*Cicero infelicit red-
didit Xenoph.*

*Contra Gellium**Barbarismus*

locuti sunt dixisse barbarissimum. Idem quoque in quinto neminem aut latinum: aut graecum: eorum qui facundi haberentur dixisse barbarismum: aut solæcismum. si uerum sit quod Aulus Gellius inquit dici profecto potuit: ideo etiam Ciceronem eos libros sub rusticos appellasse: Verum ut in hoc: ita plerisque aliis in locis Aulus Gellius hallucinatus est: siquidem elegantissimi auctores graeci tam barbarismum quam solæcismum dixisse facillime arguuntur: ut Aristoteles: & Dionysius halicarnaseus: ita alii. Cumque ut Strabo docet id a graecis constitutum sit uerbum: usque sint ante Augustum plerique insignis doctrinae elegantiaque auctores. Cur tandem eis latini non utentur uerbis? ac si post Ciceronem idoneum uerbum: quo uteremur existimatum a clarissimis est auctoribus: cur non uisus se semper existimabitur. & quoniam Laurentii Vallæ mentiuntur auctoritatem: proferam ipse quid Laurentius dicat in pogium: Verba certe quæ Auli gellii proferunt: nec enim iterandi ea locus est neque attinet. statim subiungit immo in utraque lingua Aule geli perbissime. nam & graece Aristoteles tum atticus: tum elegans scriptor: eo utitur in libris elegantissimorum: et de arte poetica: & eum ac ceteros imitati sunt. cum alii tum Cicero atque Quintilianus. hæc ita Laurentius. Quis hoc ergo opus ciceronis esse potest ambigere? Cum incorruptissimum ad nostra usque tempora eius operis titulus ad nos perueuerit. Cum Marcellus & Seruius & Priscianus & Diuus Hieronymus & Diuus Augustinus ciceronis id opus esse confirmant: etiam ex eo citando testimonia. Cum ipsemet familiari ut fieri solet uxoris utatur exemplo: cum in aliorum rhetoricorum secundi libri parte extrema reliqua rhetorices præcepta se deinceps dicturum polliceatur. neque eis quicquam tam libris addiderit. nam de oratore libri strictim Antonii: & Crassi de oratore continent sententiam. partitiones aliam rhetoricorum præceptorum faciem. quis ergo potuit ambigere mentis compos quin ad herennium scribens omnem rhetoricam præceptionem tradere uoluerit. Ait subinde Cicero cum biennium uersatus esset in causis: eiusque nomen in foro celebratum se adulescentem athenas concessisse: & philosophiæ studium a prima cultum adolescentia nunquam intermissum: & semper auctum: quod conuenit cum eius operis prohemio ad Herennium: qui Herennius an is fuerit: cuius meminit Propertius aliusue mihi curæ non est quærere. Velut is: cuius pro Celio meminit inquit Animaduerti eum Iudices audiri a uobis meum familiarem. L. Herennium patente. in quo etsi magna ex parte ingenio eius: & dicendi genere quodam tenebamini & quæ sequuntur. Cur inquam hic esse herennius non possit. At inquit hunc non legeramus locum. non ergo tam præcipites ad id asserendum esse debuerunt non fuisse quem herennium: qui tam familiaris esset ciceronis. Et perinde cum a præceptoribus: ut aliis: ita hermete dicendi præcepta hausisset: ea in libros regessisse ad herennium: quod uisus est annotasse Quintilianus. sunt enim inquit uelut regesta in hos commentarios: quos adolescens deduxerat schola & si qua in his culpa: tradentis est. siquidem de aliis id intelligi rhetoricis qui potest? Cum in secundo eius operis uolumine quos graecos sit secutus antiquos auctores dicat. Denique ne in re apertissima diutius commoremur. si Cicero non scripsit: alius ergo quicumque fuit post ciceronem scripsit necesse est. si Quintilianum: si alios audiamus auctores. si id. quid est ergo quod stupidi isti non uident in quarto uolumine eiusdem operis prohemio dixisse cum probat suis sibi utendum exemplis: potiusque exemplis a Catone. a Gracchis. a Lelio. a Scipione. galba: Porcina: Crasso: Antonio: nec ciceronis ulla facta mentione: si ciceronem non est. Unde queso magis a cicerone exempla petere oportuit: aut quis ei rei magis potuit suffragari. quis potior? quis dicendi rationis accuratior locupletiorque adduci potuit? Ait namque de se ipse. nulla est enim ullo in genere laus oratoris: cuius in nostris orationibus non sit aliqua si non perfectio: at conatus tamen: atque adumbratio. quod ridiculum sit putare: ceteros eum quisquis sit multo inferiores nominare. unum uero omittere Ciceronem: non Hortensium Ciceronis etiam æmulum: philippum uel post Ciceronem quempiam alium. facessant ergo istorum præstigia: quisquiliæ neniæque: ne in mentes rudium repant doceantque non scientiam sed uecordiam: & imperitia teneras adhuc mentes imbuant. proinde hæc satis. nos id procuremus: ut in hoc opere quicquid minus obuium sit id aperiamus: ne utilissimum capeffendæ eloquentiæ librum in situ iacere permittamus & aliquando ad oratoriam facultatem aspirantibus innotescat. Cicero filius patrem itaque peruncta

Partiones adhibe

COMMENT.

tus inquit. **STVDEO MI PATER** latine audire ea: quæ mihi de ratione dicendi græce tradidisti. His uerbis docet nos patrem Marcum Tullium filium Ciceronem græce percunctatum quæcunq; latine percunctaturus. **SI MODO** tibi otium est & si uis. Magnâ filii ostendit modestiam: qui otium pariterq; uoluntatē patris cupit adesse. **QVONI-AM** aliquando mihi romam exeundi potestas data est. Hinc colligitur nō in urbe roma hæc scripta esse: ac forte in uilla dum eo animi mulcēdi causa cōcessisset. **OMNIS DOCTRINA** dicendi. Quā uoce græca rhetoricam appellamus. **CEDO QVAS**: Hoc uerbo cedo tam in dicendi quam in dandi significatione usurpatur: cuius pluralem numerum Terentius cete patri meo posuit. **INVENIENDA SVNT & collocanda.** Quæ partes sunt binæ rhætorices inuentio ac dispositio: sed dispositionem utcunq; tā elocutioni: quā inuentioni deputeretur. Ait tamen peculiariter inuentioni deputadam: ut elocutioni pronunciationem: quam in uocem: motum: uultum & omnem diuidit dictionem nempe corporis motum: ut inuentionis: dispositionis elocutionis: pronun- ciationis: custodem & quasi thesaurum memoriam esse det intelligi. **QVATTVOR.** Non ita in cæteris preceptionibus rhætoricis. Plures namq; orationis partes esse alibi uoluit. At hic ex sua alibi ex aliena id pronunciat sentētia. **DVAE VALENT** ad rem do- cendam. Narratio & confirmatio. Ideo areopagitæ ut Trophonius ait has solas admi- rebant ad quos cum orator accedebat causam dicturus pro foribus precone exordio: atq; peroratione uterē p̄scribebat inquires *ἢ τὸ ποῖ μιλᾶξοῦ μὴ δὲ ἐπιλέξῃ.* Nempe quo oīs a iudicibus abesset affectus. **INFINITAM.** Quam græci thesin. nostri tum infi- nitam quæstionem: tum propositum: tum consultationem uocant. **ET DEFINITAM:** Quam Græci hypothesin. Nos modo controuersiam modo causam nominamus. **QVONIAM** igitur inuenire. Distributa omni ratione dicēdi in partes tres primam primo sibi diuidendam tractandamque ducit: & quia eius partes inuentio antecedit: præponendū cæteris recte iudicat inuentionē: quā ait spectari in fide facienda alioqui p̄ suadere non poterit auditores nisi uere dici putent: quæ ab oratore significantur: tum etiam in motum: quem animis orator afferat quod potuerit obtinere nisi moueatur auditor: **PROBABILE** inuentum ad faciendam fidem. Argumentum certe triplex est aut necessarium: quod mathematicis congruit: & sophisticum quod sycophantis: & topicum: seu probabile: quod dialecticis pariterq; rhætoribus: ac oratoribus. Cumq; de monstratiuum constet ex ueris necessariis primis medio carentibus notioribus causis: q; conclusionis ex suo primo ac precipuo modo atq; secūdo ea: quæ per se insunt præ- dicato recipit. Sophisticum ex eis quæ non probabilia quidem: sed uidentur: probabi- le porro ex eis quæ probabilia q̄a omnibus placēt: aut pluribus aut clarioribus. **ORA- CVLA:** quæ uoce diuina proferuntur. Vnde etiam oracula diui augustini testimonio in libro de spiritu & anima dicimus insomnia in quibus futuris rebus aperiendis diui- na quæpiam persona appareat. **AVSPICIA:** Ex auium enim aspectu futura ueteres p̄- nunciabant. **VATICINATIONES:** Quas uates prophetæq; fore protulerit. **RESPON- SA.** Sacerdotum quæ custodienda obseruandaq; pontifices præscripserint. **HARVSPI- cum.** Ab arigie intestiginis inspiciendis sunt haruspices dicti. Hariga uictima est: quod ex hara idest stabulo agatur dicta. **CONIECTORUM.** Qui somnia quid portendant p̄ui- dent atq; prenuntiant. **EX AVTORITATE.** Ut unius cuiusq; sua. nam ut Platonis Aristo- telisq; est philosophiæ: ita Virgilio poeticæ facultatis: ita aliorū. **EX VOLVNTATE.** Ut superioris cuiuspiam. **AVT LIBERA** Cui non tenetur. **AVT EXPRESSA.** Ideo tenetur ut scriptis pactis promissis iuratis quesitis per tormenta. **TVM EX toto.** Ut si res tota queritur definitione uis uniuersa explicanda est: sic si maiestas est amplitudo ac digni- tas ciuitatis: is eam minuit: qui exercitum populi romani hostibus tradidit. non qui eū qui id fecisset in populi romani potestatem tradidit. **PARTIBUS.** Partiendo hoc mo- do aut senatui parendum est de salute rei pu. aut aliud consilium instituēdum: aut sua sponte faciendum. Aliud consilium superbum: suum arrogans. utendum igitur confi- lio senatus. **TVM EX nota.** Hoc est ex uocabulo ut Carbo si consul est qui cōsulit pa- triæ quid aliud fecit opimius. **QVAE QVOD** ammodo affectæ sunt. Nempe quan- dam habentes inter se inuicem relationem. **DIFFINITIO** adhibetur. Ut quia rhetorica est bene dicendi scientia. Cognoscenda rhetorica igitur. **TVM PARTIUM** enumera

caō

collatione

ἢ προσηγορία σου ἀντ' ἑστέ

Thesis
Hypothesis

Argumentu

Probabile
Oracula

Responsa
Haruspicum

Autoritas

Notio rei

*Partiu enumeratio**Aether*

fio. Si liber est: aut censu: aut uindicta liber est. aut testamento nō est ullo horum modo. nō ergo liber. TVM NOTatio uerbi. Aether a ppetuo cursu dictus ergo ppetuo currit: ut Aristoteles ait. ALIA CONIVgata. Si pietati summa tribuēda laus est. debitis moueri Cum. Q. Metellū tam pie lugere uideatis. ALIA EX genere. Si magistratus in po. Romani esse potestate debent quid Norbanum accusas: cuius tribunatus uoluntati paruit ciuitatis. ALIA EX forma. Si omnes qui rei. p. cōsulunt cari esse debent certe imprimis imperatores quorum consiliis uirtute periculis retinemus & nostram salutem & imperii dignitatem. ALIA EX similitudine. Si feræ partus suos diligunt qua nos in liberos nostros indulgētia esse debemus? ALIA EX differētia Non si pluribus cœna potest una sufficere uox quoq; docentis multis eam excipientibus non poterit quoq; satis esse. ALIA EX contrario. Si gracchus nefarie preclare opimius si amplestendæ bonæ artes fugiendæ sunt malæ. ALIA EX coniunctis. Si amanda uirtus: bene uiuendum est. ALIA EX antecedentibus. Si grauida est: cum uiro cōcubuit. ALIA EX consequentibus. Si ferro interfectus ille & tu inimicus: & cum gladio comprehensus i illo ipso loco: & nemo preter te ibi uisus est: & causa nemini imputetur: & tu semper audax: quid est quod de facinore dubitare possimus? ALIA EX repugnantibus. Ut Crassi adolescentis. non si opimum defendisti Carbo idcirco te bonum ciuem putabant simulasse te & aliud quesisse perspicuum est q̄ Titi gracchi mortem saepe in contionibus deplorasti. q̄ Publii africani necis socius fuisti. q̄ eam legem in tribunatū tulisti. q̄ semper a bonis dissensisti. & qui sapiens est: stultus non est. ALIA ex causis. Auaritiam si tollere uultis: mater eius est tollenda luxuries. si doctrinam quæritis doctissimos quos legatis autores: & quos adeatis præceptores uobis deligatis. ALIA AB effectibus. In topicis ipse ab effectibus rebus hoc modo cum mulier uiro in manum conuenit omnia quæ mulieris fuerint uiri fiunt dotis nomine. In locorum tractatione paulo post coniunctus huic causarum loco locus ille est qui efficitur ex causis: ut enim causa effectum indicat sic quod effectum est: quæ fuerit causa demonstrat. Hic locus suppeditare solet oratoribus & poetis: saepe etiam philosophis sed his qui ornate & copiose loqui possunt mirabilem copiam dicendi cum denuntiant quid ex qua re sit futurum causarum enim cognitio cognitionem euentorum facit. In libro de oratore ex his autem quæ sunt orta de causis si ararii corpore & ad belli adiumenta: & adornamenta pacis utimur uectigalibus seruiamus. Quintilianus quæ utiq; sunt talia sunt. si sapientia bonum uirum facit: bonus uir est utiq; sapiens: ideoq; boni est honeste facere: mali turpiter & qui honesta faciunt boni: qui turpiter mali iudicantur recte. Aut plerūq; exercitati o robustum corpus facit: sed non quisquis est robustus exercitatus: nec quisquis exercitatus robustus est. neq; quia fortitudo prestat ne mortē timeamus: quisquis mortem non timuerit uir fortis erit existimandus. nec si capitis dolorem facit inutilis hominibus sol est. et hæc ad demonstratiuum genus maxime pertinent. Virtus facit laudem: sequenda igitur. At uoluptas infamiam fugienda igitur. Recte autem monemur causas non utiq; ab ultimo esse repetendas ut Medea utinam ne in nemore pelio: & q̄ secuntur. ALIA EX comparatione maiorum aut parium aut minorum. Ipse i topicis ex comparatione autem omnia ualent: quæ sunt eiusmodi: quod in re maiore ualeat in minore ut in urbe fines non reguntur: nec aqua in urbe arceatur. Item quod in minore ualeat in maiore licet idem exemplum conuertere. Item quod in re pari ualeat in hac quæ par est: ut quoniam usus auctoritas fundi biennium est: sit etiam ædium ut in lege ædes non appellatur: & sunt cæterarum omnium: quarum annuus est usus ualeat æquitas: quæ paribus in causis paria iura desiderat in locorum tractatione. Comparantur igitur ea omnia quæ aut maiora: aut minora: aut paria dicuntur in quibus spectantur hæc: numerus: species: uis quædam etiam ad res aliquas affectio: numero comparantur ut plura bona paucioribus bonis anteponantur: pauciora mala: malis pluribus: Diuturniora bona breuioribus. longe & late peruagata angustis ex quibus plura bona propagentur: quæq; plures imitentur & faciant: & in hoc genere quæ secuntur: Commonstrato enim loco quilibet longius poterit prospicere. In libro de oratore maiora autem inquit & minora & paria sic & maiore. si bona existimatio diuitiis prestat: & pecunia tãtopere expetitur quanto gloria magis expetenda est. Ex mi-

COMMENT.

nore si hic paræ consuetudinis causa huius mortem fert tam familiariter quid si ipse amasset? Quic hic mihi faceret patri? ex pari si est eiusdem, & eripere contra rem puri & largiti pecunias. Quintilianus. apposita uel comparatiua dicuntur quæ minora ex maioribus maiora ex minoribus paria ex paribus probant. confirmatur coniectura ex maiore si quis sacrilegium facit: faciet & furtum ex minore qui facile ac palam mentitur peierabit: ex pari qui ob rem iudicandam pecuniam accepit: & ob dicendum falsum testimonium accipiet. Iuris confirmatio est eiusmodi ex maiore si adulterum occidere licet: & locis cedere. ex minore si furem nocturnum occidere licet: quid latronem? Ex pari quæ pœna aduersus interfectorē patris iusta est. eadem aduersus matris. Quorum omnium tractatus uersatur in syllogismis illa magis finitionibus: aut qualitatibus profunt. si robur corporibus bonum: non est minus sanitas. si furtum scelus: magis sacrilegium: si abstinentia uirtus: & continentia. si mundus prouidentia regitur: administranda ea res publica. si domus ædificari sine ratione non potest quid agendum in nauilium cura & armorum. fit inquit etiam Quintilianus ex pluribus ad unum: & ex uno ad plura comparatio. unde est qui semel & sapius & ex parte ad totum ex genere ad speciem ex eo quod continet ad id quod continetur. aut ex difficilioribus ad faciliora: & ex longe positis ad propiora infinitaque est rerum comparatio. Iucundiora grauiora magis necessaria honestiora utiliora: ac ut ex Cicerone quæ ponit Quintilianus proferamus exempla ex maiore pro cecina Cicero qui exercitus armatos mouet is aduocatione non uidebitur mouisse. ex faciliore ut in clodium & curionem at uide an facile fieri potueris tu cum is factus non sit cui tu concessisti. ex difficiliore uide que so Tubero ut qui de meo facto non dubitem de ligarii audeam confiteri: & ibi an sperandi ligario causa non fit cum mihi apud te locus sit pro altero etiam depræcandi. ex minore pro cecina ita nescire esse armatos fat est ut uim factam probes in manus eorum cecidisse. VT DIFFINITIO. Breuiter tractat locos quos exposuimus. VT PRIMORDIA rerum & quasi præcurrentia. Causas dicit hoc est locum a causis. AVT RERUM contentiones. Id est comparationes quoniam comparando alterum cum altero contendimus. AVT NATURÆ rerum. Comparationes enim fiunt in naturis rerum ut dulcibus ad austera. utilibus ad inhonesta. FACULTATES. Ut professiones: & artes: & scientiæ inter se comperantur: & facultates id est opes. facultates inquit Cicero sunt aut quibus facilius fit: aut sine quibus aliquid confici non potest. OMNIBVS ne igitur. Ex istis locis argumenta sumentur. Sane docet in ultima topicorum parte quibus questionibus qui loci magis congruant. itaque hic ait eruenda ex omnibus his locis argumenta. at adhibendum iudiciū: ut leuia reiiciamus. nam leuia a coniugatis putat argumenta Quintilianus: sed causa una leuia aliquādo habet: quæ alia causa grauiora putauerit: quare hoc ipse orator poterit perpendere & perinde reiicere inutilia: & utilia causæ accommodare. LOCOS TV quidem quæris. Id est ubi nam motus excitetur & in qua orationis parte auditoris animus incendatur. CVM INVENERIS. Cum materiam fueris affecutus. in qua ubi orandum. COLLOCARE. Suo loco digerrere. INDEFINITA autem adhibenda sunt illa. Hoc dicit in questione infinita fidem faciemus eo modo: quo locos digessimus. at in ipsa definita locos alios adhibebimus de quibus dicitur suo loco ad motus animorum faciendos. HABEO COMMVNIA præcepta fidem faciendi. Et commouendi. nam eodem tempore inquit & fidem faciam & commouebo ex locis definitæ quæstionis id est quæstionis: quæ in causam & complexum uenit personæ. QVONIAM fides est firma opinio. Ideo si mouet animo obnixè opinat. TOT SVNT enim genera: In tot genera diuidit affectus ut ipse in tertio quæstionum tusculanarum itaque uoluptatē nunc pro spe & molestiam pro dolore posuisse uidetur hic Cicero ut Virgilius in sexto exponit. PARTES PLVRES generum. Id est multæ sunt species in quæ hæc genera diuiduntur ut ipse in tertio quæstionum tusculanarum docet. COMMVNEM Collocationē. Tam fidem faciendi quæ mouendi. INCONSULTATIONE. Id est definita quæstione. VEL PROPOSITIONE. Id est infinita quæstione. IN CAUSA. Hoc est definita quæstione. nam ita eam Cicero ipse uocat in topicis. IN QVA est propositum. Id est quæstio infinita ut ipse alibi uocat. In causa autem id eo propositum esse dicitur quoniam causa id est finita quæstio probatur semper per propositum id est per infinitam quæstionē:

Coniugationes

facultas

Voluptas
Molestia

IN PARTI.

neq; enim obtinere unquam potuero licuisse clodium utpote insidiatorem occidere: nisi constet licere omnibus insidiatores suos occidere. **AVDITORVM** causa genere distingui. Idest quot sunt auditorum genera: tot sunt etiam causae genera. **AVSCVL** tator modo. Idest solum auscultat non etiam deliberat: aut iudicat. **AVT DISCEPTA** tor. Hoc est discussor propositae sententiae. **VT AVT Delectetur.** Quod est demonstratiui generis. **DE PRAETERITIS.** Vt iudex: & inde iudiciale genus. **AVT DE futuris.** Vt senatus: & inde deliberatiuum causae genus. **IVDICII.** Idest iudicialis. **DELIBERA** tionis. Hoc est deliberatiui generis. **ET EXORNATIONIS.** Hoc est demonstratiui. quod rebus exornandis accommodatur. **PROPRIVM** Habet nomen. Quia a multis laudatiuum & panagyricum nominatur. **DELECTATIONEM.** Quod in demonstratiuo: sive laudatiuo: uel ut nunc libuit Ciceroni appellare exornatione nihil fere aliud sibi proponit: q̄ ut delectet. **IN IVDICIO:** Idest genere iudicali sc̄uitiam si accusat: quam ex torquere uult a iudice. **AVT CLAEMENTIAM.** Si defendit. **IN SVASIONE.** Idest de liberatiuo genere in quo suademus: uel dissuademus quid: quod fieri oporteat. **AVT SPEM** aut reformidationem. Cum spem habemus ita deliberatum iri. **AVT REFOR** midationem. Cum metuimus ne senatus contra nostram deliberet sententiam. **VT RA** TIONEM collocandi. Propria cuilibet generi accommodandi. **NAM AVT tempo** rum seruantur gradus. Namq; inquit Quintilianus alias aetatis gradus gestarumq; re rum ordinem sequi speciosius fuit: ut imprimis annis laudaretur indoles: tum discipli nae post hoc operum: idest factorum dictorumq; contextus. **AVT GENERUM distribu** tiones. In species ibidem inquit Quintilianus uirtutum diuidere laudem fortitudinis: iusticiae: continentiae: caeterarumq; ac singulis assignare quae secundum quaque earum gesta erant. **AVT A MINORIBUS** ad maiora ascendimus. A bonis externis uel corporis ad animi bona: aut quae pusilla & ide ad maiora. **AVT HAEC** in aequali uarietate. De omnib; pariter ac tempore uno bonis tractabimus. **SIMPLICIA.** Quae solus quis aut primus fecisse dicitur. **CONIUNCTIS.** Vt si cum paucis uel etiam pluribus & eis dem illustribus fecit quis. **OBSCURA.** Minus cognita. **DILVCIDIS.** Quae palam sunt omnibus. **LAETA TRISTIBUS.** Vbi cordis magnitudinem in aduersis ostenderit. **IN** CREDIBILIA. Quae credi sua magnitudine non posse uideantur. **PRINCIPIA.** Hoc dicit in deliberatiuo genere aut breuia: aut nulla esse exordia expedit **PRAETERITA** rum rerum. Vt in iudiciis. **AVT PRAESENTIVM.** Vt in demonstratiuo genere. **AD MO** tum. Vt cōcitatum habeat auditorem. **RERVM ORDINEM** prosequitur. Idest ut reus accusari pro commissis dignus uideatur facinoribus. **QVASI** hasta in manu colloca ta. Quod ita argumenta contorqueat: eisq; compungat reum: ut in militia hostem su um miles hasta petit. **VAEHEMENTER** proponit in exordiis. Vehemens est & erectus ut in uerre Cicero. **CONCLVDIT** acriter. Instado adurgendoq;. **CONFIRMAT** tabu lis. Haec supra exposita sunt ubi de locis dixim; artis expertib;. **ACCVRATIUIS.** Vt mo tus aior; maiores faciat. **IN PERORATIONIS** p̄ceptis. De qb; suo loco dices ubi de p̄tib; orōnis p̄cepta tradent. **PAVLVLVM** digrediens decursu. Quod facit aliquando in uerrem Cicero ut in segestana diana. **VT IRATVM** iudicē efficiat. In reum iudicis aium exul ceret. **AVT RELINQUENDAE.** Idest nullae narrationis partes referendae ne molesta q̄ nar rata sunt iudicis mentem: adhuc in odium reficiant. **FIRMAMENTA.** Quibus subla tis defensio nulla sit ut inquit Quintilianus in tertio libro. Hoc est firmissima argumē ta: quibus magnopere nititur aduersarius. **AVT PER SE** diluenda. Sine aliis argumē tis infirmanda. **AVT OBSCVRANDA.** Idest non plana non aperta esse ostendenda. **AVT DIGRESSIONIBUS.** Hoc est a proposito reuocanda. **AVDITORES** MODERATUR aures oratori. Hoc est audiendo quid dicendum & quid fugiendū sit oratori ostē dunt: quod ex ipsorum uultu motuq; facile deprahendi potest. **VNUM GENVS** est eloquendi. Postea q̄ de inuentione simulq; de dispositione locutus est sequitur ut de elocutione: unde & eloquentia nomen habet dicit. Eius itaq; duo esse ait genera unū sua sponte solum hoc est naturale: ut omnes loquuntur. **ALTERVM** uersum atq; mu zatum. hoc est tropis schematicq; distinctum. **SIMPLICIA** Inuenienda sunt. Hoc dicit naturalis oratio: aut in simplicibus: aut coniunctis consideratur uerbis. simplicia in ueniēda hoc est eligenda: ut Quintilianus libro octauo inquit. sunt alia aliis honestio ra: sublimiora:

COMMENT.

ra: sublimiora: nitidiora: iocundiora: uocaliora ut syllabæ e litteris melius sonantibus sunt clariores: ita uerba syllabis magis uocalia & quo plus quoque spiritus habent auditu pulchrius: & quod facit syllabarum idem uerborum quoque inter se copulatio: ut aliud alii iunctum melius sonet. diuersus tamen est usus nam rebus atrocibus uerba etiam ipso uultu aspera magis conuenient. NATIVA Sunt. Quæ significata sunt sensu. idest proprietate intellectus. proprietatem inquit Quintilianus non ad nomen: sed ad uim significandi refertur: nec auditu: sed intellectu perpendenda est. Secundo modo dicitur proprium inter plura quæ sunt eiusdem nominis & unde cætera dicta sunt: ut uertex est contorta in se aqua: uel quicquid aliud similiter uertitur. Inde propter flexum capillorum pars summa capitis ex hoc inquam in montibus eminentissimum recte dixeris hæc omnia uertices. & tertius est huic diuersus modus cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium. ut carmen funebre proprie nenia & tabernaculum ducis augustale. Item quod commune est & aliis nomē intellectu alicui rei peculiariter attribuitur: ut urbem Romam accipimus & uenales nouicios: & corinthia æra cum sint urbes aliæ quoque: & uenalia multa: & tam aurum & argētum: quæ æs corinthium sed ne his quidem uirtus oratoris inspicitur. At illud iam non mediocriter probandum qui hoc etiam modo laudari solet: ut proprie dictum idest quo nihil possit inueniri significantius ut Cato dixit. C. Cæsarem ad euertendam. R. publicam sobrium accessisse. ut Virgilius deductum carmen. & Horatius acrem tibiam: Annibalemque durum in quo modo illud quoque est a quibusdam traditum proprium genus ex appositis quæ epitheta dicuntur: ut dulce mustum: & cum dentibus albis. de quo genere postea dicemus. etiam quæ bene translata sunt propria dici possunt: quæ sunt in quoque propria locum accipiunt ut Fabius inter plures imperatorias uirtutes cunctator est appellatus. REPERTA. Quæ ex his facta sunt. idest reperta dicuntur: quæ ex natiuis. hoc est naturalibus: quibus omnes utuntur a nobis deducta repertaque sunt: ut Cicero ab eo quod est beatus beata beatum finxit reperitque beatitas & beatitudo: quæ dura inquit Quintilianus quidem sentit eē. Verumtamen usu putat posse molliri ac ut a Cicerone etiam syllabatum ita ab Asinio fimbriatum: & figulatum. NOVATA. Ut quæ memorauimus. AVT SIMILITUDE. Sicut bonitas dicitur: ita beatitas beatitudo ita dicitur: ut magnitudo. AVT IMITATIONE. Ut enim græci dicunt *μεσοτετασ*. Ita Cicerone de uniuersitate medietates. ac sicut a græcis *ἔν* & *οὐσία* dicitur. ita a sergio flauio ut Quintilianus ens & essentia. & quæ a græcis *ἀπαργύ* dicitur a Cicerone in hortensio tum perspicuitas: tum euidencia. AVT INFLEXIONE. Quemadmodum piraticam ut tradit Quintilianus sicut musicam a piratis deriuarunt multi usque eo sunt uerbo nec ideo ait hic Cicero inflexione quin superiora quoque inflectantur: nam ait primo reperta quæ ex his facta sunt: sed propter id quod sequitur. AVT ADIUNCTIONE uerborum. Hoc est cum per compositionem nouantur: ut Lucretius terri loquis dictis inquit & barbigerum pecus & Cicero soliuagas feras. nam cum sint eorum simplicia natiua composita certe reperta sunt: quod genus uehementer Horatius in arte poetica probat cum inquit. Dixeris egregie notum si callida uerbum. Reddiderit iunctura nouum. ALTERA Natura. distinguit Cicero adhuc uerba ut alia natura dicat. alia tractatu ipso considerari. Natura ut sonantiora sint alia quemadmodum ductor: quæ dux. GRANDIORA. Ut uastum pelagus: quæ magnum. LEUIORA. Idest magis lubrica & quodammodo nitidiora: ut meliuscule leuiuscule: & tales moliusculæ pronuntiatæ dictiones. ALIA CONTRA. Ut horrida terra tremit & similia. TRACTATIONE. Cum aut propria sumunt uocabula eo modo quo tradete Quintiliano diximus fieri ut cum dicimus iterile platanum: totasque myrtos: maritum ulmum: & huberes oleas. AVT ADDITA ad nomē. Idest epitheta ut ipium parricidam: euersorem carthaginis & numatiam Scipionem intelligimus: principem eloquentiam ciceronem. AVT NOUA: ut cicero fauorem: & urbanum tradente Quintiliano noua putat: ut putat Terentius primo dixisse obsequium. AVT PRISCA. qualia Ciceronis sententia in libro de oratore sunt reor: autumo & ut Quintilianus inquit nuncupare: fari & huiusmodi multa quæ certe grandem & sanctiorem & magis admirabilem nostram reddunt orationem. AVT AB oratore modificata & inflexa quodammodo. Qualia sunt ea quæ transferuntur: uerba inquit in alium modum trahuntur

εραγία

aliūq; inflectuntur significatum q̄ sit eorum naturalis significatio per trāslationem. trāsfertur ergo nomen aut uerbum ut Quintilianus inquit ex eo loco in quo primū erat in eum in quo aut proprium deest: aut translātū proprio melius est. id facimus aut quia necesse est: aut quia significantius est: aut ut dixi quia decentius est ubi nihil horum prestatitur quod transferetur impropriū erit: necessitate rustici gēma in uitibus ide gemmare etiā uites inquit Cicero: sitire segetes & frutices laborare: nos necessitate durū hominem aut asperum: non enim proprium erat quod daremus his affectibus nomen. nā incensum ira & inflamatum cupiditate & lapsū errore significandi gratia nihil enim horum suis uerbis q̄ his arcessitis magis proprium erit. Illa ad ornatum Lumen orationis: & generis claritatē & concionum procellas: & eloquentiæ flumina ut Cicero pro milone clodium fontem gloriæ eius uocat & alio in loco segetem ac materiem quædā etiam parum speciosa dictu per hanc explicantur hoc faciunt nimio ne luxu obtusior usus sit genitali aruo & sulcos obliomet inertes. AVT IMMVTANTUR: quæ figura metonymia dicitur: quā ut Cicero in oratore inquit hypallagen eē rhetores dicunt: hæc inuenta ab inuentore & subiecta ab obiiciētibus significat ut cererem corruptam undis. Et receptus terra Neptūnus. refert autem inquit Quintilianus in quātum dictus tropus oratorem sequatur nam ut Vulcanum pro igne uulgo audimus & uario Marte pugnatum eruditus est sermo: & Venerem q̄ coitum dixisse magis decet: ita liberum & Cererem p uino & pane licentius q̄ ut fori ueritas ferat. AVTEA quibus tanq̄ abutimur. hæc figura a græcis catachresis nominatur quam ut inquit Quintilianus recte dicimus ab alio nomen: quæ non habentibus nomen suum accōmodat quia in proximo est: ut patricida matris quoq; aut fratris interfector & si dicas ut sis bonus hoc ego non metuo & cum inquit Iuuenalis quartanam dudum sperantibus ægris pro timentibus. AVTEA quæ obscuramus: hanc græci allegoriam uocant: quam nos ut Quintilianus inquit inuersionem interpretamur ut aliud uerbis: aliud sensu ostendat aut interim contrarium. Prius ut o nauis referent in mare te noui fluctus o quid agis fortiter occupa portum: totusq; ille Horatii locus quo nauem p̄ populo: fluctuum tēpestatem pro bellis ciuilibus. portum pro pace atq; concordia dicit: tale Lucretius auia pieridum peragro loca & Virg. Sed nos immensum spacio cōfecimus æquor. Et iam tempus æquum spumantia solvere colla. Sine trāslatiōe uero ī bucolicis Certe equidem audieram qua se subducere colles Incipiūt molliq; iugum dimittere cliuo. Vsq; ad aquam & ueteris cōfracta cacumina phagi. Omnia carminibus nostrum seruasse menalcas: hoc enim loco preter nomē cætera propriis expressa sunt uerbis: uerum non pastor menalcas: sed Virgilius est intelligendus. Apud Ciceronem equidem cæteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper miloni putauit eē subeundas nisi adiecisset inquit Quintilianus dūtaxat fluctibus concionum allegoria eēt eam nunc miscuit: est ergo mixta cū translatione allegoria. Illud uero longe speciosissimum genus orationis in quo trium est permixta gratia: similitudinis: allegoriæ & translationis ut p̄ Murena cicero quod fretū: quē euripum: tot motus tantas tam uarias habere creditis cōmutationes agitationes fluctus quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio cōmitiorum dies intermissus unus aut nox interposita sæpe perturbat omnia & totam opinionem non nunquā cōmittat aura rumoris. Hæc allegoria inquit Quintilianus quæ est obscurior ænygma dicitur uitium meo quidem iudicio siquidem dicere dilucide uirtus quo tamen & poetæ utuntur Dic quibus in terris & eris mihi magnus apollo tris pateat cœli spatium nō amplius ulnas. ænygmata itaq; sunt quæ nisi quis interpretetur non intelligas iō dum ait Cicero aut quæ obscuramus non uerisimile est ut ænygma intelligat. Sed allegoriā quæ paulo obscurius effert quod sibi uult ut tamen possit intelligi. QVAE INcredibīliter tollimus. hanc græci figuram hyperbolem uocant ut Geminiq; minantur in cœlū scopuli. & Fulminis ocior alis. & Illa uel itactæ segetis per summa uolaret gramia: Nec teneras cursu lesisset aristas. Cicero in Antoniū quæ charibdis tā uorax: charibdi dico: quæ si fuit animal unū oceanus medius fidius uix uideret tot res tā dissipatas distantibus in locis positas tā cito absorbere potuisse. & rursus in uerrē Pindarū secutus uersabatur in sicilia longo interuallo non Dionysius ille nec Phalaris. tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrānos sed quoddā nouū monstrū ex uetere illa immanitate: quæ

COMMENT.

nitate: quæ in hisdem uersata locis dicitur: nō enim carybdim tam infestam: neq; syllā
 nauibus: q̄ istū in eodē freto fuisse arbitror. **Q**uæq; admirabilius q̄ sermonis cōsuetu
 do patit̄ ornatus. Hanc figurā p̄phrasim uocāt græci circuitū loquēdi ornatū: inquit
 Quintilianus petit solū q̄ est apud poetas frequētissim⁹ tēpus erat quo prima ges mor
 talibus ægris incipit: & dono diuū gratissima serpit. Et apud oratores n̄ros: semp̄ tamē
 restrictior q̄cqd̄ enī significari breuius pōt̄ & cū ornatu latius ostenditur periphraſis est.

NUMERI q̄dam sunt in cōiunctione seruādi. Expositis simpliciu uerboꝝ p̄ceptis
 nunc tradit cōiunctoꝝ: & primo q̄dē numeros in orōne custodiendos dicit: q̄ quales
 nam sint breuiter & utilissime ex oibus colligemus autoribus q̄ de numeris locuti sūt
 Numerus omnis oratorius: quē græci rhythmon uocāt: tū in principio clausulæ tum
 in fine considerat. In principio q̄dem clausulæ nō duo. aut tres mō qualescunq; qui flu
 ant bene iungunt pedes sed ēt incipit a carminis principio: & aliqñ ab integro uersu:
 ut Plato timæū orsus a uersu heroico εἰς δύο τρεῖς ὀλεῖται τεταρτος ἡ μὲν ab inte
 gro aut̄ senario iambico dicēdi accuratissimus p̄ter alios oēs oratores Isocrates pa
 nathenaicū icēpit cū iqt̄ νεωτεροσ̄ μὲν τῶν προηρουμῆν τὰ φειγ Titusq; liuius ut qn
 tilianus putat a uersu heroico historiā suā inchoauit ut melius q̄: ut nūc legat̄ facturus
 ne operæ preciu; sim. ita Diomedes annotat Salustiū in principio Iugurtæ & Ciceronē
 sapissime principia orationū a metris integris icēpisse: q̄re ut in principio clausulæ bñ
 a carmine incipit: ita male desinit in carmē clausula siue integrū siue uersus ultima par
 te. Lusoriū siq̄dē habet q̄dam et pinde cōtemnendū: cuiusmodi ergo pedibus clausu
 la recte terminet̄ iam uideamus. Cū igit̄ aures extremū semp̄ expectēt in eoq; conque
 scant id uacare numero nō oportet. At & Aristoteli & Ciceroni & Quintiliano placet
 sententiæ quoq; initiū cuiusmodi dixim⁹ numerosum eē: q̄d statim a principio senten
 tiæ dictionis cōcinitate multū afficiamur: & ip̄a cōclusionē ne claudicās ac quasi fluctu
 ans sed æqualiter habeat oratio: illud igit̄ primo nos nō fugiat non tm̄ referre qui pe
 des: sed ēt quæ uerba cōmissura quadā claudant orōnem. Primo igitur pedes numerus
 oratorius nullos ut ēt Quintilianus existimat respuit: quare non pedes sed pedū iun
 cturæ damnandæ sunt. aut eligēdæ. Cōmonebimus ergo iuncturas aliquas ut ex eis au
 rem suā cōsulens & iudiciū adhibens cæteras possit custodire: ut ergo de uerbis loqua
 mur si in extrema clausulæ parte breuiora locaueris infringit̄ illa quasi mēbroꝝ com
 prehēsiō: quare aut paria syllabis eē oportet posteriora superioribus: aut ut Cicero putat
 melius iucundiusq; lōgiora claudēt. Verum tamen non refert si monosyllabum sit: in
 fine enim antecedenti iungi uidetur: ut auxiliū est: spondeus ergo ut a duarum syllaba
 rum pedibus ordiamur: quo Demosthenes plurimum usus est morā affert: ac illud ge
 neraliter tenendum est. quod qui pedes sunt temporibus pleniores lōgisq; syllabis cō
 stant hoc stabiliores sunt & grauiorē reddūt orationem: breues autem ce
 lerem ac mobilem. spondeus p̄cedente se pyrrhichio bene sonat ut timueiūt: uel tro
 chæo ut arma sumpsit: & acta res est: uel iambo ut manus armant. ipse aut̄ sibi male spō
 deus p̄poni creditur. ut oratores p̄terq̄ in cæsis ac mēbris ut crassi illud nos oppu
 gnant. neq̄dem dactilus bene p̄ponit̄ quod finis uersus uideatur heroici sunt tm̄ qui
 admitāt: si Anapestus antecedit in una parte orationis lubrica structura est: ut dñabat̄
 ubi diuersæ fuerint partes orationis retētus spiritus firmitatē facit: ut uideāt ipsi. Idē de
 tribracho dicimus ut gerere morē & facilitates. Spondeus recte iambo p̄ponitur ut
 doctus sui seip̄m p̄currit iambus bene ut bona fide. & cretico antecedēte: ut prospera
 fide. Trocheus bñ se p̄cedit: quo frequēter utit̄ numero Tullius ut esse ei penas psolu
 tas: & gracchi illud temeritas filii cōprobauit. Trochæus aut̄ spondeus & iambus ut Cī
 cero putat male concludunt rerum tamen rumor ex spondeis atque iambis maxime
 cōtinetur ut sceptrum mihi liquit Pelops. Pyrrhichius currit: ut quid igitur faciam. Da
 ctylus Aristoteli amplior sicut humanior uidetur iambus clausulam is fortem reddit
 antecedente trochæo: ut iure fecimus pyrrhichio antecedēte: ut bene dicitur spondeo.
 Causas audias iuste fecimus iambo fide dicitur dies attulit. Tribrachus dactylum bene
 p̄cedit recale nomina. Anapestus repetes cætera & molosus quærebat dicere. Facit
 etiam tribrachus ad clausulam p̄cedente cretico. ut si dicas de cæteris agite: depræliis
 reddeo: de litteris dubito. Amphibrachus quoque recte ponitur in clausula spondeo

Numeri consideratio

Spondeus

IN PARTI.

fere antecedente ludos habete recte locutus trocheo iuxta querela. Anapestus etiam cōuenit: sed in rhythmī modum profluit ut innocentiae leue praesidium est: mollior fiet pcedente spondeo ut si mutes leue innocentis praesidium est: profluit etiam si trocheum anteponas ut nomen erat imperii. Creticus antecedit eum paulo fortiozem reddi: ut nobiles homines ante spondeum exultat: ut de quo nihil dicam nisi depellendi criminis causa & quousq; tandem abutere catillina patientia nostra. Duo autem: aut tres ut uult Cicero sunt ferme extremi seruandi pedes si modo superiora breuiora nō sint aut creticus: aut herous: aut pæon: creticum bene antecedit: uel anapestus: ut populo conferunt: uel pæon ultimus. ut placat facilitas nobiles: uel epitritus tertius seruare q̄ plurimos: uel trochæus turpe ducerem. Hæc de duarum & trium syllabarum pedibus. Nunc alios uideamus pæonem primum & quartū probat Aristoteles. cui a priore ordiendum placet: ut hæc uerba sunt desinite: incipite: comprimite: posteriore autem finire. ut in hæc uerba agilitas facilitas domuerant. Pæona tertium aiunt omnes bñ cōcludere: cui Cicero tribrachum anteponit ut facere uideamur: aliquando lambum: ut in catillinam cum omnibus potius q̄ soli pati uoluerunt: sæpissime autem trochæum: ut quantum laboris sit habitura: & diu multumq; mecum Brute dubitauī. & frequentissime esse uideatur. Dichoreo quoq; frequenter utitur. ut dicere maluerunt. & crimina detulerunt. & exercitum compararunt: & contra amentiam perditorum. Antispastum bene dactylus antecedit ut uir optimus uideretur: & trochæus ut interfectam eē fateretur: Ionicum maiorem bene præcurrit tribrachus: ut te ad crudelitatem acuet oratio nonnunquam trocheus uestit oratio his Cicero utitur. Ex quinque autem syllabis pedes fluxiorem structuram faciunt: ut arbitramini. Interrogauerunt. desiderauerunt omnium quinque syllabarum Cicero dochymum probat maxime: cuius ponit exemplum amicos tenes: & ubique aptum esse dicit modo semel ponatur: quoniam iteratus apertum faciat numerum. Hæc sunt quæ breuissime dicenda de numeris putauimus. Nunc reliquam prosequamur interpretationem. NUMEROS Aures ipsæ metiuntur ne aut non compleas uerbis quod proposueris aut redundes. Hoc est ne clausula quæ uumeris clauditur sit longior quā uno spiritu pronuncietur: aut breuior ut aures frustretur audientium. CONSECVTIO Autem. Ne generibus: numeris. personis: casibus: perturbetur oratio. Hoc est ne solecismum grammatices uitium facias. VT IN SIMPLICIBUS. Quod non est latinum: sed barbarum reprehenditur. ita in coniuictis inquit solecismus. Vitanda ergo hæc duo in oratione uitia monet barbarismum. & solecismum. DILUCIDVM Apellat dilucidum: quod etiam apertum in Rhetoricis nominat: ubi narrationis præcepta tradit. Quintilianus aperta inquit & dilucida erit oratio si fuerit primum exposita propriis uerbis & id significantibus & non sordidis quidem. non tamen exquisitis. & abusu remotis. tum distincta rebus: personis: temporibus: locis: causis ipsa etiam pronunciatione in hoc accommodata. ut iudex. quæ dicuntur quā facillime accipiat. Hæc de narratione locutus. At de elocutione nobis inquit prima sit uirtus perspicuitatis: propria uerba: rectus ordo: non in longum dilata conclusio. Nihil neque desit: neque superfluat. ita sermo & doctis probabilis. & planus imperitis erit. Hæc est eloquendi observatio. Nam rerum perspicuitas quomodo præstanda sit diximus in præceptis narrationis similis autem ratio est in omnibus. Nam si neque pauciora quā oportet: neque plura: neque inordinata: aut indistincta diximus erunt dilucida: & negligenter quoque audientibus aperta. Recte ergo monet Cicero ut si dilucidam elocutionem uelinius: usitatis utamur uerbis: id est non a loquendi consuetudine remotis: PROPRIIS. Quod Quintilianus inquit id significantibus hoc est bene explicantibus. DISPPOSITIS: Suo in loco collocatis. AVT Circūscriptione conclusa. Id est clausa astricta non uaga. AVT INTERMISSIONE. Cum parenthesis facimus. AVT CONCISIONE uerborum. Cum uerba subtrahimus non necessaria: ut Plinianum illud an uenaris: an piscaris: an aucuparis: an simul omnia. & infinita huiusmodi.

OBSCVRVM. Tangit uitium dilucido contrarium uirtuti nam corrupta ut inquit Quintilianus oratio in uerbis maxime impropriis redundantibus comprehensione obscura.

Arbitramini, anaperiodurg
Interrogauerunt moltoeriturg
Desiderauerunt aribacchio mo
Doximos uu-u- u- u- u-

COMMENT.

obscura. Compositione fracta uocū similiū aut ambiguarum puerili captatione consi-
 stit. AVT LONGitudine. Igitur inquit longius euagatur oratio. AVT Contractiōe.
 Cum oratio concisa est & uerba necessaria subtrahit. AVT Ambiguitate. Cum sensus
 multiplex esse uerborum potest. AVT inflexione. Cum uerborum deriuatio non per-
 cipitur: uelut apud Ciceronē in Bruto cū sisenna dixisset sputatilia a grannio irrisus ē
 quod pro eo uerbo uilia intelligeret. AVT IMMutatione uerborū. Cum alia pro aliis
 ponuntur uerba: ut qui solem aurū & lunam argentum uocant. BREVItas autē. Quinti-
 lianus ac merito laudatur breuitas inquit integra: sed ea minus præstat quotiens ni-
 hil dicit nisi quod necesse est βραχύλογιαν uocant quæ redetur inter schemata. ē ue-
 ro pulcherrima cū plura paucis cōplectimur quale Salustii est Mythridates corpore in-
 genti proinde armatus. Inter schemata aut utimur hac figura inquit non singulis mo-
 do uerbis: sed etiam sententiis: ut Cicero dicit contra contionē Metelli: qui iudicaban-
 tur eos uocari custodiri ad senatum adduci iussi in senatum sunt positi: & totus hic lo-
 cus talis. Hoc genus βρασύλογιαν uocant. hoc ergo dicit Cicero. BREVItas Cōfici-
 tur simplicibus uerbis non acruatis. PROBAbile autem genus. Probabile autem in-
 quit Cicero id genus dicit: quod non plus minusue est: q̄ dicit non quia comi expoli-
 riq; non debeat. nam & hæc ornatus pars est: sed quia uitium est ubiq; quod nimium
 est. SI NON nimis comptū. Atq; expolitū. quoniā hæc ueritatis fidē tollunt. SI EST
 autoritas. In uerbis: ne lasciuiare compositione uideamur. ILLVStris est autem oratio.
 Quintilianus quoq; cū de probabili loquitur oratione subiungit itaq; in nobis esse au-
 toritatē. in uerbis sententias uel graues: uel aptas opinionibus hominum ac moribus.
 his enim saluis licet assumere ea quibus illustrem fieri orationem putamus delectant
 translata superlata ad nomen adiuncta duplicia & idem significantia atq; ab imitatio-
 ne rerum non abhorrentia: ubi licet nobis intueri aduerbum Ciceronis uerba ex hoc
 loco sustulisse nec tamen eum nominasse. & aliquāto post itaq; εναργείαν inquit cu-
 ius in præceptis narrationis feci mentionem quia plus est euidētia: uelut alii dicunt
 repræsentatio: q̄ perspicuitas magna uirtus est res de quibus loquimur clare atq; ut cer-
 ni uideantur enunciare: neq; enim satis efficit neq; ut debet plane dominatur oratio si
 usq; ad aures uolet: atq; ea sibi iudex de quibus cognoscit narrari credit non exprimi
 & oculis mentis ostendi. Est igitur unum genus quo tota rerum imago quodammo-
 do in uerbis depingitur constitit indigitos extemplo arrectus uterq; & cætera quæ no-
 bis illam pugilum congregantium aciem ita ostendunt ut non clario futura fuerit
 spectantibus. Cicero quoq; in Verrem. Stetit soleatus prætor populi Romani cum Pal-
 lio purpureo: tunicaq; talari muliercula nixus in littore non solum qui legit hæc ip-
 sum os intueri uideatur & habitum: sed quædam etiam ex his quæ dicta non sunt sibi
 ipse astruat ego certe mihi cernere uideor & uultum: & oculos: & deformes utriusq;
 blandicias: & eorum qui aderant tacitam auersationem: ac timidam uerecundiam. In-
 terim ex pluribus efficitur illa: quam conamur exprimere facies: ut est apud eundem.
 nanq; omnium ornatum uirtutum exemplum uel unum sufficiat in descriptione con-
 uuii luxuriosi. uidebar uidere alios intrantes alios uero exeuntes: quosdam ex uino
 uacillantes: quosdam hesternæ ex potatione oscitantes. humus erat in munda. Intulen-
 ta uino: coronis languidulis & spinis cooperta piscium. quid plus uideret qui interes-
 set: hæc est ergo illustris oratio de qua Cicero loquitur cum inquit illustris est autem
 oratio si & uerba grauitate delecta ponuntur non ridicularia sed quæ pondus suū ha-
 beant. ET TRanslata & superlata. Hoc hyperbolem de qua dictum figura. ET AD no-
 men adiuncta. Quæ dicuntur epitheta: de qua sane figura ita Quintilianus epitheton
 quod recte dicimus appositum. a non nullis sequens dicitur: eo poetæ & frequentius
 & liberius utuntur. itaq; & dentes albi & humida uina in his non reprehendemus apud
 oratorem nisi aliquid efficitur redundat. id autem erit huiusmodi ut si dicas o facinus
 indignum. o durum pectus quod ob rem ridiculam amicissimum perditum ire possit
 solet fieri aliis adiunctis epitheton tropis: ut apud Virgilium turpis egestas. tristis sene-
 ctus: uerum tamen talis est ratio huiusce uirtutis ut sine appositis nuda sit & uelut in-
 cōpta oratio. ET DVplicata. Et idem significantia ut Ciceronis illud in Catillinam.

Illustris oratio

Exemplum inarguas

Epitheton

IN PARTI.

Tandem aliquando quiritēs Catillinam furentem audacia scelus anhelantem: pestem patriæ nefariæ mollientem nobis: atq; huic urbi ferrum flammamque minitantem ex urbe uel eiecimus: uel emissimus: uel ipsum egredientem urbe profecuti sumus. abiit: excessit: euasit erupit. HIS enim maxime sensus attingitur. Hoc est animus compungitur. ET Cæteris. Quæ dicta: & quæ statim dicentur de suauitate oratione. ALTERO fit ut intelligamus. Dilucidum dicit. SVAVE autem erit genus. Ut uno Ciceronis modo contenti simus exemplo si patres conscripti uestris immortalibus in me fratremq; meum liberorq; nostros meritis parum uobis cumulare gratias egero quæso obtestorque ne meæ naturæ potiusq; magnitudini uestrorum beneficiorum id tribuendum putetis quæ tanta enim potest existere ubertas ingenii: quæ tanta dicendi copia? Quod tam diuinum atq; incredibile genus orationis. quo quisquam possit uestra in nos uniuersa promerita non dicam complecti ornando: sed percensere enumerando: & totus ille locus. DEINDE coniunctione. Idest uerborum structura. QVAE neq; habet asperos cursus. Ut sextus Roscius melius dicas sextus quoq; roscius & non sed rex Xerxes at pro eo rex autem Xerxes & similia. NEQVE disiunctos atq; hiantes. Cum extrema uocalis uocalem primam uerbi sequentis includit: ut si dicas ære emit: illi incumbit fore omnia: & similia. hiat enim iunctura quæ structior pleniorq; fieret si consonantes uocalibus applicarentur hoc modo ære mercatur. illi totus incumbit fore cætera. ET SI circumscrip̄ta Non longo anfractu: sed ad spiritum uocis aptum. hoc dicit si clausula longior non fuerit q̄ ut uno possit spiritu enunciari: ut in ipsa clausulæ pronuntiatione uocem mutare non necesse fuerint. HABEAtq; similitudinem æqualitatemq; uerborum. ne alia grandia magnificaq;: alia porro humilia depressa. nam in sermone tenui sublime nitidumq; non conuenit: fitq; corruptum quia in plano tumet. Ita humilia circa res magnas carpimus: itaq; ut uidetur illud prætextam in cistam uires rosere camilli: ita probatur Virgilianum illud sæpe exiguus mus. nam exiguus Epitheton aptum proprium effecit ne plus expectaremus. Et casus singularis magis decuit: & clausula ipsa unius syllabæ non usitata addit gratiam imitatus itaq; est utrunq; Horatius nascetur ridiculus mus. TVM Ex contrariis sumpta uerbis. Crebra crebris: paria paribus respondeant. hæc figura anthitheton appellatur. Latine contrapositum: cuius exemplum nõ uidemur commodius pro ferre posse: q̄ Ciceronis illud in Catillinam ex hac enim parte pudor pugnat: illinc petulantia: hinc pudicitia: illinc stuprum hinc fides: illinc fraudatio. hinc pietas: illinc scelus: hinc constantia: illinc furor. hinc honestas: illinc turpitudine. hinc continentia: illinc libido. Deniq; æquitas temperantia. fortitudo: prudentia: uirtutes omnes certant cum iniquitate cum luxuria cum ignauia cum temeritate cum uitiiis omnibus: postremo copia cum egestate. bona ratio cum perdita. mens sana cum amentia. bona deniq; spes cum omnium rerum desperatione confligit. Quintilianus autem de hac figura locutus non uno inquit fit modo nam & fit si singula singulis opponuntur ut uicit pudorem libido. timorem audacia: & bina binis non nostri ingenii est. uestri auxilii est. & sententia sententiis: dominetur in concionibus iaceat in iudiciis. RELATA Ad idem uerbum: ut neq; is es Catilina ut te aut pudor a turpitudine: aut metus a periculo: aut ratio a furore reuocarit ad idem enim uerbum plura referuntur: quod fit aut proposito uerbo: aut in ultima parte collocato ut hic: aut in medio. ET GEMINATA ac duplicata. Vel etiam sæpius iterata ponantur. ut perturbatio istum mentis: & quædam scelerum effusa caligo: & ardentes furiarum faces excitarunt & illud inuestigata comperta patefacta sublata deleta extincta. & illud. pater hic tuus: patrem hunc appellas patris tui filius est. CONSTRUCTIO que uerborum. Tum coniunctionibus copuletur. ut testumque laremque armaque amyclæumque canem cressamque pharethram. TVM DISSOLVTIONIBUS relaxetur. Ut de Alexandro Aquila ne in deliberando consilium in præliando uirtus. in beneficio benignitas non deerat: sed dumtaxat in supplicio crudelitas. nam cum aliqua res dubia accidisset apparebat sapientissimus. Cum autem confligendum esset cum hostibus fortissimus: cum uero primum dignis tribuendum liberalissimus. & cum animaduertendū clemētissimus & apud Virgiliū hic illū uidi iuuenē bis fenos: cui nostra

COMMENT.

dies altaria fumant. hic mihi responsum primus dedit ille petenti: sed utrunq; horum inquit Quintilianus coaceruatio etenim iuncta aut dissoluta omnibus scriptores sua nomina dederunt: sed uaria & ut cuiq; fingere placuit. fons quidem unus qui & aciora facit & instantiora: quæ dicimus & uim quandam præferentia uelut sæpius erumpentis affectus. FIET etiam suavis oratio: Si aliquid in uisum: aut in auditum: aut notum dicas: ut ipse Cicero pro Celio prægeffit animus iam uidere primum lautos iuuenes mulieris beatæ ac nobilis familiares. deinde fortis uiros ab imperatrice in insidiis atq; in præsidio balnearum locatos: ex quibus requirant quo nam modo latuerint: aut ubi. alueus ne ille: an equus troianus fuerit qui tot inuictos uiros muliebri bellū gerentes tulerit: ac texerit. Illud uero respondere cogam cur tot uiri ac tales hūc & unum: & tam imbecillum: q̄ uidetis: non aut stantem comprehenderint: aut fugientem consecuti sint: qui se nunq̄ profecto si istum in locum processerint explicabunt quā uolent in conuiuuiis faceti: dicaces. nōnunq̄ etiam ad uinum disertis sint. Alia fori uis. Alia Triclinii. Alia subsecliorum ratio. Alia lectorum: non idem iudicium commessatorumq; cōspectus. lux deniq; alia est solis: & lychnorum. **DELECTAT.** Etiam quicquid est admirabile: maximeq; mouet ea quæ motum aliquem animi miscet oratio: Ut ipse in Pisonem: sed multam carnem subrancidam serui sordidati ministrat: nōnulli etiam senes: idem coquus: idem atriensis. Pistor domi nullus: nulla cella. panis & uinum a propolla: atq; de caupona græci stipati: qui in lectulis sæpe plures ipse solus habiturus: quæ eodem de folio ministrantur. ubi galli cantum audiuit auum suum reuixisse putat: mensam tolli iubet. **QVAE**que significat oratorius. Ipsius amabiles mores: qui exprimuntur aut significando iudicio ipsius: & humano animo: ac liberali: ut pro Celio adulate ego putarem: si quis hāc paulo liberius salutasset: & contra Catilinam Serui me hercule mei si me isto pacto metuerent: ut te metuūt omnes ciues tui: domum meam relinquendam putarem. Etrursus pro Celio **O** magna uis ueritatis: quæ contra hominum ingenia calliditatē sollertiā: contraq; fictas hominū insidias facile se per se ipsam defendat. **AVT** Inflexione sermonis. Quæ figura apostrophe dicitur a græcis. hæc ut inquit Quintilianus mire mouet: siue aduersarios inuasimus. quid enim tuus ille Tubero in acie pharsalica gladius agebat: siue ad inuocationē aliquā conuertimur. Vos enī iam ego albanī tumuli atq; luci: siue ad inuidiosam implorationē o lex portia: legesq; sempronix. **AVT** Augēdi alterius. Ut in Tuberonē memorato in exēplo. **AVT** Minuēdi sui causa. Ut pro Milone o me miser: o me infelicē: reuocare tu me in patriā milo potuisti. **ALIA** dici ab oratore: alia existimari uidentur. Idq; comitate fieri magis: q̄ ueritate. Hæc figura Ironia dicitur: ut illud in Catillinā a quo repudiatus ad sodalē tuū uirū optimū metellū demigrasti. Vnde quā Socrates: ea plurimū usus ē appellat̄ ἔϊπρων. **QVAE** orationē. Aut magis obscurā: aut minus probabilē faciūt. Ideo illa a nobis repudiata sunt præcepta. **CVM** Aut propriū: aut idē significans. Aut uerbū factū in plura uerba deducit. Ut Te nemus anguitiæ: uitrea te fucinus unda. Et hæc nauis honusta p̄ da siciliensi. Cū & ipsa quoq; esset ex præda. Et multi & graues dolores inuenti parentibus & propinquis multi. **CVM** **AVT**em diffinitiones ad unum uerbum reuocantur. Ut qui sunt qui fœdera sæpe ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt qui bellum crudelissime gesserunt? Carthaginenses? Quisunt qui italiā deformauerūt? Carthaginenses. Qui sunt qui sibi ignosci postulāt? Carthaginenses. **AVT** assumpta uerba remouent. Per correctionē hūc ego non imanē: sed feram duco. **AVT** in circuitus diriguntur. Id est in clausulā uerba extendūt: ut quod dicit Sexto Roscio qui scēnā introeat solus cū artifex eiusmodi ut solus uideat̄ dignus esse qui scēnā introeat dignus uideatur qui nō accedat. **AVT** cōiunctione. Fit unū uerbum ex duobus nouatiōe uocabuli de qua dictum superius est. **VT** **CVM** semel dictum sit directe Sicut natura ipsa intulerit inuertatur ordo quæ figura græce ἔπαισδος dicit̄ ut p̄positis duobus secundū priō deinde primū capimus ut apud Virgiliū. sorte sub arguta cōfederat illice daphnis. Compulerantq; greges coridon & thyrsis in unū. Thyrsis oues corydon distentas lacte capellas. **ET IDEM** quasi sursum uersus retroq; dicat̄ hæc κλιμασ græce latine gradatio nominat̄: hæc repetit ea quæ dicta sunt & priusq̄ ad aliud descēdat in priorib; resistit ut africano uirtutē industria. uirtus gloriā. gloria æmulos cōparauit & calui: nō ergo magis

Socrates ἔϊπρων

correctio

ἐπαισδος

pecuniarum repetundarum que maiestatis: neque maiestatis magisque plancie legis: nec plancie legis magisque ambitus. neque ambitus magisque omnium legum iudicia perierunt. DEINDE intermiscere atque permixte ut stupere gaudio simul enim auditur coepit permixte: ut tamen deest auaro quod habeat quod non habet. FACIT enim Et dilucidam orationem & illustrem. Cum sit actio rhetorice omnium consensu in duas diuisa partes uocem & gestum: quorum altera oculos altera aures mouet per quos duos sensus omnes ad animum penetrat affectus. non dubium quin dilucidam orationem & illustrem & probabilem & suauem si fuerit decora effectura sit. cuiusmodi autem eam esse conueniat copiosissime exposuit Quintilianus. QVAE est gemma litteraturae. Talis inquit est memoria: qualis gemma in qua sculptae sunt litterae: quae in cera defigantur. nam & ipsa quoque memoria ita res figuras continet impressas uel etiam uerba. est autem memoria quaedam duplex alia naturalis. alia arte comparata: Naturalis adiuuari ac augeri arte adhuc potest. Arte comparatur autem per imagines: ut Cicero in rhetoricis ad herennium tradit: Aut sollertia & diligentia quam exponit Quintilianus melior euadit: aut tertio medicamine roboratur. nam quemadmodum medici pro modo omnes & philosophi tradunt memoriae omnis inbecillitas aut a cerebro frigido est: aut a frigido & arido: aut a frigido & humido: Aut aliquando etiam uarias mutat imagines propter calidum in humido ut in biliosis solet accidere. his omnibus causis inspectis medelae singulis suae possunt accommodari. QVONIAM igitur Quoniam totus hic oratoriae partitionum liber in tris diuisus est partes in uim oratoris. orationis partes & questiones. Cum dictum de prima sit: de reliquis nunc dicendum est: primoque de orationis partibus. QVARAM prima & postrema ad motum animi ualent non quin reliquae quoque idem praestent: sed quod in his duabus fere tota uis mouendi explicet. ideo in areopago his uti oratores per praekonem prohibebantur ingredienti siquidem oratori pro aiebat μη προομιαιξου μη λεπτελεγε id autem ideo quo uere facilius ab omni affectu semoti possent diiudicare. SED amplificatio. De hac dicemus ubi de conclusione tractabitur. VT ILLa docendi. Hoc est ut confirmatio docendi causa adhibetur ita amplificatio causa mouendi. SVNT autem res tria genera. Ita Quintilianus causa principii nulla alia est: quam ut auditorem quo sit nobis in caeteris partibus accommodatior praeparemus. Id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimos constat si beniuolum: attentum: docile fecerimus: non quia ista non per totam actionem sint custodienda: sed quia in initiis praecipue necessaria per quam in animum iudicis ut praecedere ultra possimus admittimur. QVORUM primus: Locus est in personis nostris disceptatorum aduersariorum. Quintilianus: sed personarum inquit est ut plerique tradiderunt triplex ratio ex litigatore. ex aduersario. ex iudice. nam exordium duci nonnunquam ab auctore causae solet: quaeque enim pauciora de se ipso dicit & parcius: plurimum tamen ad omnia momenti est in hoc positum. AVT meritis nostris. Ut ipse ad quiritas antequam iret in exilium. Si quando inimicorum impetum propulsare ac propellere cupistis defendite nunc uniuersi unum qui ne omnes ardore flammae concideretis mei capitis periculo non dubitauit peruidere. nam quae uirtutis gloria cum summa laude ad caelum extulit eundem inimicorum inuidia indignissime depressum opprimit. & Demosthenes per ctesiphonte πρώτων των μενω ανδρες αθηναίοι τοις δεσποισιν ευχομαι πασι και πασεν οσην ευνοϊαν εχων εγω δια τελεω τη τε πολεϊ και πασιν υμιν Τοσαυτων υπαρξαι μοι παρα υμων εις του τονι των αγωνα. CONTRARIISQUE rebus. In aduersarios conferendis: ut ipse in uatiniū si tua tantum modo uatini quod his uehementer placebat ut te cuius testimonium propter turpitudinem uitae sordescere domesticas nulli momenti putaret tacite dimitterem. nemo enim. hoc ita te refutandum ut graue aduersarium aut ita rogandum ut religiosum teste arbitrabatur. Demosthenes contra Midiam την μεν ασελγειαν ω ανδρες δικασται και την υβριν υπροσπαυτας αι χρηται μετιστα ουλνα αυθαυμων ουτε των αλλων πισλι των αγνοειν οιομαι. Ita Isocrates in lochitā δεσμευ τοινην εντυτε με λοχι της αρχων χειρων αδικων απαντες υμιν οπαροντες μεμαρτυρηκασι το δε αμαρτημα του του ου χοδω οιογλαϊ νομιξεϊν τοις αλλοις. AVT deprecando Deprecor uehementer procor & refuto. Statius nec deprecor umbram accipere. Virgi. eadem merui nec deprecor inquit. Luca. Non deprecor hosti seruari dum me seruet ceruice recisa. Quidi. in fastis Ille metu pavidus mortem non deprecor inquit. Augusti. in psalmo octuagesimo nono deprecor commune est uerbum: dicimus enim deprecor te & deprecor a te: aut deprecando hic intelligendum est recusando refutandoque. INTELLIGENTER autem: ut audiamur & attente

quod indignitas postulauit
probatu uoluisse. per
se id est

COMMENT.

& attente a rebus ipsis ordiendum: quia quæ primo dicuntur illa magis considerari solent: ut de provinciis consularibus ipse. Si quis uestrum. P. C. expectat: quas sim provincias decreturus consideret ipse secum qui mihi homines ex provinciis potissimum detrahendi sint non dubitabit quid me sentire conueniat: cum quid me sentire necesse sit cogitarit Lysias in epitaphio auxiliantium corinthiis. *οἱ μὲν, ἠγοῦμην δῖόν τε εἶναι ὧ παρόντες, ἐπὶ τῷδε τῷ τόφῳ λόγῳ δηλώσαι πλὴ τῶνδε εἰθάρδε κελύων ἀνδρῶν ἀρετῶν, ἐμε μὲν ἄμω ἀνδρῶν ἐπαγγέλλομαι ἐπ' αὐτῷ ὅλιγον ἢ μὲν ἄν λείπειν.* SI COMplectare a principio genus naturæ causæ. Vt ipse pro publico sylia. maxime uelle iudices ut. P. sylia & ante ea dignitatis suæ splendore obtineret: & post calamitatē acceptā modestiæ fructū aliquē potuisset percipere: sed quā ita tulit casus infestus ut amplissimo in honore cū cōi abitiōis inuidia tū singulari antonii odio euerteret: & quæ sequuntur Dēosthenes ad philippi epistolā *ὅτι μὲν ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι φίλιππος δὲ ἐπρήσασθαι πλὴ εἰρήνῃ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἐνεβάλετο τὴν πόλεμον, πᾶσιν ἡμῖν φανερὸν γέγονεν. ἐπειδὴ δὲ φαρσαλίῳ ἄλλον παρέδωκε, καὶ τὰ περὶ φωνεῖται διωκόμενος, καὶ πλὴ θοράκην καὶ τετρακτῆρα πᾶσαν, αἰτίαν δὲ ἔστας πηλασάμενος, καὶ προφάσεις ἀδίκους ὕψυδρῶν.* SI DEFINITAS. Hoc est determines ut ipse in catilinam. Semp̄ quiritēs uitamq; oīum uestroq; bona: fortunās: coniuges liberosq; uestros: atq; hoc domiciliū clarissimi imperii fortunatissimā pulcherrimāq; urbē hodierno die deoq; imortalū erga uos summo amore laborib; consiliis piculifq; meis ex flāma atq; ferro: ac pene ex faucib; fati ereptā & uobis cōseruatā ac restitutā: uidetis: Dēosthenes de cheronēsib; *ἔτι μὲν ὧ Ἀθηναῖοι εὖ λέγουσιν ἅπαντας εἶ ὑμῖν, μήτε πρὸς ἕχθραν ἐπιείαζ λόγον μηδένα, μήτε πρὸς χεῖρον, ἀλλὰ ὁ βέλτερον ἐκείσοι ἡγήτο, ὅστις ἀπφαίνεσθαι ἄλλως τε, καὶ περὶ κοινῶν πραγμάτων, καὶ μεγάλων ὑμῶν βουλομένων. ἐπειδὴ ὅ ἐνοι τὰ μὲν, φιλονηκεία, τὰ δὲ, ἢ πνι δὴ πτε αἰτία προάγεται, λέγειν ὑμᾶς ὧ Ἀθηναῖοι εὖ πρὸς δεῖ πάντα τὰ ἄλλα ἀφέντας, ἀπὸ τῆ πόλεως νομίζετε συμφέρειν, ταῦτα καὶ ἡφίλεισθαι, καὶ πράττειν.* SI DIUIDAS. Cicero ipse pro Cluentio habito. animaduerti iudices omnē accusatoris orōnē in duas diuisam eē ptes quare altera mihi niti & magnopere cōfidere uidebat inuidia iā inueterata iudicii iuniāi altera tatumō cōsuetudis cā timide & diffidēter attigere rōnē ueneficii criminū: quodere lege ē hęc q̄stio cōstitutā. Isocrates in orōne q̄ ab eo de pace inscripta est. *ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παρόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκον εἶναι, καὶ μάλιστα ἀποδοῆσθαι ἄλλα τῆ πόλεως, περὶ ὧν ἀπὸ τοῦ μέλλωσι συμβουλεύσειν. οὐ μὲν, ἀλλ' εἰ καὶ περὶ ἄλλων πινῶν πραγμάτων ἡρμολετοῖται προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν καὶ περὶ τῶν νῦν παρόντων πραγμάτων ἐν τῷδε ἐπιείαζ πλὴ ἀρχῆν. ἢ κομῶν γὰρ ἐκκλησιάσαντες περὶ τε φλέμου, καὶ εἰρήνης, ἀμεγίστην ἔχει διώαμιν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων.* NAM aut magna quædam propone mus: aut necessaria: aut coniuncta cum ipsis apud quos res agitur. Vt ipse in uerrem Cicero. quod erat optandū maxime iudices: & quod unū ad inuidiā uestri ordinis infamiamq; iudicioq; sed adā maxime ptinebat: id nō hūano cōsilio sed ppe diuinitus datū atq; oblatū uobis sūmo rei. pu. tēpore uidef. Inueterauit. n. iā opinio pnciosa rei. pu. uobisq; piculosa q̄ nō mō apud exterās natiōes: sed oīum sermōe pcrebuit his iudiciis q̄ nūc sint pecuniosū hoīnē quis sit nocēs nēinē posse dānari: & Dēosthe. cōtra Timo. *ἔτι μὲν ἀπὸ νοσ ὧ ἀνδρες δικασταὶ τῆ παρόντος, εἰ δ' ἂν αὐτῶν οἶμαι τιμοκράτην εἰπεῖν αἰτίος ὄσιν ἄλλος τις αὐτῶ πηλῶ αὐτῶ αὐτῶ. χρημάτων γὰρ ὅλιγον ἀποδοῆσαι βουλόμενος πλὴ ὄλιν, παρὰ πάντας εὖ νόμοις νόμον εἰσήνεγκον εἰ τὴν δίκην, εἰτε δίκαιον ὧ ἀνδρες δικασταί. ὅς τὰ μὲν ἄλλα ὅσα λυπαρῆσαι, καὶ χεῖρον ἔχειν τὰ κρινὰ ἐπιείαζ, κύριος εἰ γνήσει, τάχα δὲ καὶ ἔχουσιν ἀκούοντες ἐμῶν, μαθήσεσθε. ἐν δ' ὧ μέγιστον ἔχω, καὶ προχειρότατον πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν, εἰ ἀποδέχομαι. πλὴ γὰρ ὑμετέρων ἡφίλεισθαι, ἢ ὁμομοκότες περὶ πάντων φέρετε, λύει, καὶ ποιεῖ μηδενοδὸς ἀέλιον ὄρυτονὶ νόμος.* SIT AVtem hoc etiam in præceptis: Vt siquidem tempus ipsum aut res aut locus. Quintilianus autem ad causam inquit extra pertinet tempus unde principium pro celio. locus unde pro deiotaro habitus unde pro milone. opinio unde in uerrem deinceps ne omnia enumerem fama iudiciorum expectatio uulgi nihil enim horum in causa est ad causam tamē pertinet. MAXime in perorando. Hoc est in ipsa conclusione quod dictum fuerit: quoniam ultimo dictum loco magis hæret dabit aliquādo exordii nobis occasionē. QVONiam narratio. Post exordium cōtinuo sequit narratio. FVNdamētū cōstituendæ fidei. Quoniā narrat quæ facta sunt: aut quæ p̄sentia ex quibus magna uis argumentorū inde elicif. PARTim sunt. Assumpta

IN PARTI.

ad ornandū: quæ nō tā necessaria: q̄ ornantia sunt. VT DILucide. Quid dilucidū: qd probabile qd suaue in dicendo sit iā memorauimus. PROBAbilis. In rhetoricis ueteribus probabilis inquit erit narratio si in ea uidebuntur esse quæ solent apparere in ueritate si personarum dignitates seruabuntur si causæ factorū extabunt si fuisse facultates faciendi uidebuntur. si tempus idoneum. si spaciū satis. si locus oportunus ad eandem rem qua de re narrabitur fuisse ostendetur. si res & ad eorum qui agent naturam & ad uulgi rumorem & ad eorum: qui audient opinionem accōmodabitur: ac ueri quidem similis ex his rationibus esse poterit. quæritur enim ut sit probabilis narratio quis. quid cur. ubi. quando. quemadmodū: quibus adminiculis. natura nostra. opinio Iudicū uulgi mos: quæ sunt omnia persona. factum. causa locus. tempus. modus. facultas. opinio. SI TESTata dici uidebuntur. Idest de quibus testimonia habita sint. EVENti causa ponetur. Euentus inquit ipse in rhetoricis est exitus alicuius negotii i quo quæri solet qd ex qua re euenit eueniet euenturūq̄ sit quare hoc in genere ut cōmodius quid euenturum sit ante animo colligi possit quid quaq̄ ex re soleat euenire considerandum est hoc modo ex arrogantia odium: ex insolentia arrogantia. OPINione. Opinio est cūctorum ad quæ ancipiti feramur sententia uni uel pluribus propensior existimatio. AVTORitate. Autoritas est mentis & corporis quædam dignitas quæ efficit tum sua præsentia: tum etiam oratione cæteri: ei reuerentiam præsent. SI CVM lege Lex ut Papi-nianus inquit est cōmune præceptum prudentium consultum delictorum quæ & spōte uel ignorantia contrahuntur coertio cōmunis rei. pu. sponsio. SI CVM more. Mos est quod inter hoies solitum est fieri. CVM RELigione coniuncta. Religio ē: quæ diuinæ naturæ cultum & cerimonias affert. SI ANtiquitas. Idest ueneratio. SI MEMoria. Ne uera exciderint & falsa narret. SVAuis aut narratio. ut Celi in Antonium. namq̄ ipsum offenderunt temulento sopore profligatum totis stertentem præcordiis ructuosos spiritus geminare præclarasq̄ contubernales ab omnibus spondis transuersas incubare: & reliquas circumiacere passim: in quæ tamen exanimatæ terrore hostium aduentu percepto excitare antonium conabantur nomen in clamabant: frustra ceruicib⁹ tollēbāt blādus alia ad aurem inuocabat. uehementius etiam nōnulla feriebat. quæ omnium cū uoce tactuq̄ oscitaret pxime cuiusq̄ collū amplexu petebat: neq̄ euigilare ebrius poterat: sed semisomno sopore inter manus cēturionum cōcubinarūq̄ iactabatur. QVAE ad fidem faciendā pertinent. Nam tam & si narratio ad fidem faciendam pertineat imprimis tamen confirmatio & confutatio. QVOniam omne qd in cōtrouersiam uenit id ita. habet. Genus totius artis ē rhetorices facultas. rhetorice uero species tres quæ tria genera cārum appellant. Iudiciale. Demōstratiuū. Deliberatiuū. materia quæcūq̄ q̄stio circa quā uersari oratoris possit oīo. partes huius materiæ q̄stio infinita: & definita definita diuidit in cōstitutiones siue status seu cōtrouersias libeat appellare eæ itaq̄ oēs aut in scripti alicuius cā uersant: aut ex re ipsa sibi nomē uendicāt. & perinde q̄ in scripto legitima: q̄ in re rationales nominant. In scripto cum unus scriptoris uerba defendit. Alter sententiam: qui status scriptū & uolūtas appellat. Alter si inter se leges dissentiat: & utraq̄ pars defendat status legis contraria. Tertio cū scriptū de quo cōtendit sententiā amplectit ambigua. ambiguus status dicit. Quarto cū ex eo quod scriptū nō est per collectionē aliquid intelligit: qd quia p ratiocinationē & p syllogismi collectionē inuestigat. a græcis syllogismus a nris ratiocinatio noīnat. Quinto cū scriptū qdem ē: sed in quo uis est id uerbū nō clarescit finis uel finitiuus in scripto nominat status. Earū porro cōstitutionū: q̄ rōnales appellant: ita distinguunt iuxta Cicero-nem in rhetoricis: q̄ uaria ē de his inter rhetoras opinio sicut de mēoratis. In his ergo q̄rit an sit & q̄le sit & pter hoc: an iure: an more possit tractari iudiciū: qd si qd factū negat cōiecturalis: uel ificialis stat⁹ appellat. si factū cōstet & quo noīe sit appelladū q̄rat finitiuus stat⁹: qd si utrūq̄ cōtrouersia careat. sed quale id sit q̄rat generalis status noīat. In hoc aut querit de pterito. aut de p̄senti: aut de futuro. si de præterito iurisdicialis. sin de p̄senti uel futuro negocialis. Iurisdicialis igī cui⁹ inq̄sitiō p̄teritū respicit in duas p̄tis diuidit: aut. n. i ip̄o facto uis defensiōis ē & absoluta cōstitutio noīat: aut extriēcus assumit: & assūptiua nūcupat: hæc porro diuidit quadrifariā: aut. n. cōcedit crimē aut re mouet: aut referit: aut qd ē ultimū cōpat. cōcedit crimē cū nulla facti iducit defensio: sed uenia

Ambiguus stat⁹

Status finitiuus

Cōiecturalis

gnālis stat⁹

COMMENT.

sed uenia postulat. Id fieri duob⁹ mōis pōt. si deprecari: aut purges. deprecari cū nihil ex
 cusatiōis attuleris: purgas cū facti culpa his ascribit: quōb⁹ obsisti obuiariq; nō possit. sunt
 autē imprudētia. casus. necessitas. error. Remouet uero crimē cū ab eo q̄ incessit trāssert: in
 aliū: id duob⁹ fit mōis cū aut cā refert: aut factū refert. cā cū aliena p̄tate aliqñ factū eē
 cōtēdit: factū uero cū ali⁹: aut potuisse: aut debuisse facere demōstrat. refert crimē cū iu
 ste in aliquē facin⁹ cōmissū eē cōtēdit: qd' is puocari laceffiueritq; iniuria. Cōperatio
 cū meliore de cā factum dicit. Nunc qd' hic Cicero dicat itueamur. NVNC cōiecturæ
 locos quæro. Hoc dicit qm̄ rōnaliū. cōstitutionū prima est cōiecturalis uelim mihi ex
 plices locos unde in hac qōne possim argumenta deducere. IN VERISSIMILIBUS & in p
 priis re: notis tota posita est. Idest qm̄ factum esse negat. a uerissimilib⁹ & ppriis notis
 re: argumentandū. ppriis autē notis ait idest. signis unde uideri possit aut factum aut
 nō factum esse quid piam. VT FVMUS ignē. Videf siqdem unde sum⁹ erūpit: ibi ignis
 esse. EXPARTIB⁹ & quasi membris narrationis. Quod facit Cicero pro Milone cum ī
 narratione ipsa nihil apparatus fuisse Miloni ostendit: ut insidias faceret. At contra fuis
 se clodio. NATVRÆ primū spectant. Sint ne p̄ cliues ad id: an minime. QVEMADMO
 dum affecti sunt uirtutib⁹ uitiisq;. Hoc est an bene educati an secus. ARTIBUS. Nunqđ
 lasiui uagi: errabūdiq; sint nulla arte instituti: an secus. INERTIIS. Hoc est an sint artū
 expertes. AN QUĒADMODUM Cōmoti: ut facili⁹ potuisse fieri: aut nō potuisse ostendat.
 si affectuosos: aut minime: esse ostendamus. si nullo uerbī cā mō ad irā puocari potuis
 se: ut id fecerint cōtendamus. IN FORTUNA genus amicitia. Quibus oībus p̄bari pōt
 aliquid facilius fieri potuisse. OPES quib⁹ colimur: q̄ nō tam usum q̄ lautū usum rerū
 nobis suggerunt: ut canes uenatici & similia. DIVITIÆ. Quibus utimur: ut si abundem⁹
 frumento: uino: oleo: cæterisque huiusmodi. IN LOCIS aut. Loci ad coniectandum ar
 gumenta maxime suppetent cū in omni genere tum ī deliberatiuo: ut si querat an Cæ
 sar renū trāsgressus sueuos: obstātib⁹ locorū iniquitatibus possit debellare: an morinos
 qui se in paludes condant & huiusmodi alia. LEUES. Prima producta accipiendū. hoc
 est minime herbidi uel arborosi. OPACI. Crebris arboribus solares radios arcentes.
 APRICI. Sole gaudētes. unde apricis statio mergis: & apricos meminisse senes Virg.
 Persiusq; dixerunt. CELEBRES. a multis habitati. OBSCURI. Incogniti. PROFANI. Ab
 omni religione remoti. ex his proposita materia cuius ducere argumenta minime erit
 difficile. TEMPESTAS. Tempus quo aliquid agitur ut cum dicimus hac tempestate hoc
 non fit: ut nulli maior fuit usus edendi tempestate mea dixit Iuuenalis. FORTVITA.
 Quæ obueniunt ut ipsis sorte libuerit hominibus colere. ET EVENTUS. Supra quid p̄
 euentum accipere oporteat exposuimus. CASVS. Est siquidem proprie casus aut in ra
 tione carentibus: aut prorsus anima. sicut fortuna in ratione utentibus cum aliqua p̄
 ter propositum eueniunt. nunc ergo casum fortuitum euentum accipiendū. IN IMPRUD
 entia. Necessitas ponenda. quoniam prudentia: ac imprudētia arbitraria: ac in nostra
 optione posita ne utiq; sunt. PERIURANDÆ animo: ut quotiens quæstio aliqua conie
 cturalis in quouis genere fuerit oblata ex his oībus sedibus educere possimus argumē
 ta. EX FACTI uestigiis. Quæ signa superius diximus appellari de quibus superius abun
 de dictum est. QVOD sensu percipi possit. Præsertim uisu & auditu: qui omniū acerrī
 mi sunt. MVLTUM tamen Cum sint coaceruata proficiunt. dixisse autem ideo uideri
 hunc illū occidisse: qd' eum oderat parum est: at & qd' minitatus erat se occisurū: & qd'
 inuentus cum gladio cruento: & qd' argutus titubarit: & cætera huiusmodi si addant:
 hac coaceruatione fieri uidef iam idubitatū. PRIMUM exemplū Si proferamus alios
 idem fecisse. & similitudinem ostendamus. FABVLA Etia nonnunq; qd' ex usu ipso ap
 paret. QVID Diffinitionis. Post coniecturalem statum sequitur: ut paulo ante osten
 dimus finitiuus. tractatis ergo coniecturæ locis sequitur iam: ut finitiui quoque status
 locos pariter exponat. NON DVBIUM est id quidem. Quin diffinitio genere declare
 tur. Quintilianus ubi hunc statum tractat: qui priuatam pecuniam inquit de templo
 surripit sacrilegii reus est: culpa manifesta est: quæstio an huic crimini nomen quod
 est in lege conueniat. ergo ambigitur an hoc sacrilegium sit: accusator quia de templo
 sit surrepta pecunia utitur hoc nomine. Reus quia priuatam surripuerat negat eē sacri
 legium. sed furtum fatetur. Actor ergo ita finiet sacrilegium ē surripere aliqd de sacro.

Reus sit finiet sacrilegiū est surripere. aliquid sacri. uterq; finitiōem alterius impugnat ea duobus generibus evertitur si aut falsa est aut parum plana. docet ergo Cicero diffinire. **NON DV**bium inquit est id quidem quin diffinitio genere declaretur & proprietate quadam aut cōmuniū frequentia. hoc dicit diffinitio fit multis modis: sed potissimum genere & differentia ut homo est animal genus expressi rationale adiecta iam a cæteris seperans animantibus differentia: quā Cicero nunc proprium uocat quæ aut inter sit inter differentiam: & proprium ab Aristotele in topicis & porphyrio in quinque uocibus percipi potest: sed addit aut cōmuniū frequentiam. id autem fit cum proprio aut differentia caremus: ut si dicas homo est animal bipes latis unguibus & protensis sursum in cælum spectans: cui ab humeris bina demittuntur brachia: & cetera hoc modo. **EX Q**uibus proprium. Quid sit eluceat. nam ex omnibus uideri potest proprium factum eē. **DIFF**iniendum. Sæpe ex contrariis. Subaudiendum addita negatione: ut horatianum illud uirtus est uitium fugere: sapientia prima stulticia caruisse. id maxime solet fieri de principiis quoniam genera superiora non habent: ut punctum est cuius pars nulla. **SAEPE** ex dissimilibus. Ut si dicas rhetorica est ars liberalis: quæ nec grammatica: nec poetica & reliquas enumerando aliā ab aliis esse significes. **SAEPE** ex partibus. Ut rhetorica est. quæ in uentione. dispositione. elocutione memoria pronuntiationeque consistit. **Q V A**mobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpe aptæ Subaudi quoniam desunt propriam: ut si dicas homo est in quo pietas. in quo iustitia: in quo æquitas: in quo religio: & rursus flagitium: scelus: & cetera: quæ tam uitiorum: quæ uirtutum nomen habere inueniuntur. **ET E**numeraciones Consequentium: quæcunq; res id quod diffinias consequi uideantur. **IMPR**imisq; Cōmouet explicatio uocabuli ac nominis. hoc est etymologia. Idem ait Quintilianus. maximos enim inquit usus in approbando refellendoque sine priorum ac differentium non nunquam ethymologia: quæ tamen oīa sicut in cæteris confirmat æquitas nonnunquam & coniectura mentis etymologia maxime rara est. quid enim est aliud tumultus nisi perturbatio tanta ut maior timor oriatur: unde ei nomen dictum est tumultus. & Cicero: quæ sicut pro celio per consequentia diffinit accusare hoc modo. Accusatio crimen desiderat rem ut definiat: hominem ut notet: argumento probet: teste confirmet. Ita pro balbo aduersarii etymologiam uerbi carpit inquis erat accusatoris interpretatio indigna responsione quæ ita dicebat comiter esse communiter: quasi uero priscum aliquid: aut insolitum uerbum interpretaretur comes benigni: faciles: suaves homines esse dicunt: quæ erranti comiter monstrat uiam benigne non grauate comiter quod certe non conuenit. **IN EO** genere subaudi qualitatis. nam posteaquam an sit & quod sit nouit quærit tertio loco quale sit. hoc est statum qualitatis: quæ tertius rationalis est status. **AVT** Iure factum Depellendi: aut ulciscendi doloris causa: ut orestes quæ ideo se matrem defendit occidisse quia illa patrem suum occiderat. **AVT** denique Necessitate: inscitia: casu. hæc in diuisione qualitatis status superius exposuimus. **IN LE**gitimis iudiciis non habent. Quia legum prescripta iudices sequi oportet. **IN LI**beris. Ut sunt apud principes quæ statuunt libere ut uolunt aduertendo ignoscendoue. **EX LO**coque descriptione. Quos ipsamet perfere nobis causa. **AVT** Totum est negandum. Posteaquam de confirmatione dixit: sequitur locus reprehensionis de quo Quintilianus patronus inquit neget: defendat: transferat excuset: deprecet: molliat: minuatur: auertat: despiciat: derideat quare in directa fere & ut sic dixerim clamorosa est actio. hinc mille flexus: & artes desiderantur cum accusator meditata plæraque domo affert pronus etiam ex inopinatis frequenter occurrit. accusator dat teste pronus ex re ipsa refellit. ideoque accusatiōibus etiam mediocres in dicendo suffecerint. bonus defensor nemo nisi quæ eloquentissimus fuit quæque ut quod sentio semel finiam tanto est accusare: quæ defendere: quanto facere: quæ sanare uulnera facilius. primum igitur intuentum est: cui responsuri sumus proprium sit ei iudicium: an ad causam extra accersitum. nam si e proprium aut negandum aut defendendum: aut transferendum extra hæc in iudiciis fere nihil est. deprecatio quod est: quæ sine ulla spe defensionis rara admodum & apud eos solos iudices quæ nulla certæ pñiciadi forma tenet: quæque ille quoque apud. C. Cæsarem & trium uiros pro diuersarum partium hominum actiones et si precibus nituntur adhibet tamen preciniam: nisi hoc non fortissime defendentis est dicei quod aliud egimus tubero nisi ut quod hic poterit nos possemus. quod si apud principem alium cui utrum uelit: liceat dicendum erit morte dignum eum pro quo loquimur clementiam tamen seruandum est hic non cum aduersario: sed cum iudice res erit. idem delibatiue potiusque iudicialis maxime forma est.

In perspicui

Reprehensionis

COMMENT.

INPERSpicui. Falsis. dicemus nãq; talia esse accusantis argumēta: ut in manifesto falsis eadē dici possint. NON Effici. Quæ uelit. hoc est nō sequi ex eis q̄ arguerit. ACCEdere oportet ad singula. Singulas inquit partes repræhendemus quo uniuersam argumētationē improbemus. COMMEMoranda exēpla. Alia in mediū proferemus exēpla in quibus licet tales adhibitæ sint argumētationes tñ est creditū. CONQuerenda. Hoc dicit exclamabimus & ingemēdo q̄ sit conditio humana piculis obnoxia ostēdemus si acumine dicētis alicuius innocētes picula sub ira cogantur & infamias & dāna. QVAE sumpta. Ex locis his qui sunt expositi: quos in cōfirmatione & repræhensione attigimus hypotheseos idest causæ siue cōtrouersia. nã loci theseos idest infinitæ q̄stionis ante expositi: & quēadmodum ex singulis argumēta educant abunde ostēsum est. EXPLIcatio argumēti. Argumētatio. quid sit argumētum supra abunde ostēsum est. argumētatio igitur est argumēti extensio. Argumentationū autē duo sunt genera unū syllogismū græce. latine ratiocinatio altere inductio a latinis. a græcis epagoge noīat nam epichirema parum admodū a syllogismo differt. nam ut Quintilianus inquit differt a syllogismis nullo nisi qd̄ illi & plures habēt spēs & uera colligunt ex ueris quēadmodū in mathematicis. epichirematis frequētiore est usus circa credibilia: quare fere semper epichiremate orator: raro syllogismis utetur. utitur & enthymemate qd̄ a syllogismo nascitur propositione modo una detracta. EX Quibus id Efficias. qd̄ aut dubiū: aut minus probabile p se uidet. quoniā si certū est qd̄ argumentatione accusatoris collectum est ut responderi non possit stultū est contra dicere. ARGVMētandi duo sunt genera. Idest duobus tēporibus utimur argumētatione & cum probare aliquid ex aliquo uolumus & cū mouere acrius uolumus auditorē. DIRIgit cū proposuit aliquid quod probaret. Sane Cicero ipse in primo rhetoricorū ueterū copiosissime argumentationū tractationē nobis exposuit illincq; petere satius est: q̄ a nobis perdiscere: q̄ in hac re dicenda sint paucis tñ tum ipsius tum Quintiliani snia quid obseruādum dicemus. Quare argumētatio q̄ ratiocinatio est appellata tres habet Aristotelis & consensu ferme aliorū oīum partes. nã ita habet ista natura ut sit de quo quærat & p qd̄ probeat tertium additur uelut ex consensu duorū antecedentiū. prima ergo erit pars intētio. secūda assumptio. tertia cōnexio ut si quærat an uirtus sit utilis. ita textatur argumētatio. oīs habitus bene institute mentis est utilis. uirtus ē habitus bene institutæ mētis. ergo uirtus est utilis. sunt qui quinque faciunt partes ut Cicero in rhetoricis ostēdit ut sit propositio: deinde ratio eius tum assumptio: & eius probatio quinta cōplexio: sed neutra pbatōnū a suis separe oportet propositionibus p̄sertim cū sint aliquā tam notæ propositio & assumptio ut probatione nō egeant. sunt inquit Cicero qui putant nōnunq̄ posse & oportere cōplexione supersederi cū id p̄spicū sit qd̄ conficiat ex ratiocinatione hoc mō si peperit uirgo non ē. peperit autē hic satis esse proponere & assumere qd̄ conficiat qm̄ p̄spicū sit cōplexionis rem nō indigere. At Cicero existimat oīo inferendā cōplexionem hoc mō cōcubuit igit cū uiro hoc si nobis inferre inferas qd̄ sequit fecit igit incestum. poterimus etiā breuius colligere ut dicamus qm̄ peperit cū uiro cōcubuit. uel p̄ interrogationē cū peperit quis dubitat adulteriū cōmisisse. Quod si ad motū tendem pluribus uerbis rem ip̄am amplificabimus. Comere ergo & expolire conuenit oronē multa aggerando nō statim concludēdo. subiungit porro Cicero uariare aut oronem magnope oportebit nã oībus in rebus similitudo ē facietatis m̄. id fieri poterit si nō si militer semp ingrediamur in argumētationē. nã primū oīum generib⁹ ipsis distingere cōuenit hoc tum inductiōe: tum rōcinatione deīde in ipsa argumētatiōe nō semp a p̄positione incipe: neq; semp qnq; partib⁹ abuti: neq; eadē rōne partitiōis expolire: sed tū ab assumptione incipe licet tū a p̄batione alterutra: tū hoc: tū illo genere cōplexiōis uti. Illud quoq; uolum⁹ itelligi nos p̄be tenere aliis quoq; rōnibus tractari argumētationes in p̄bia multis & obsuris de quibus certū est artificiū cōstitutū. Verū illa nobis ab horrere ab usu oratorio uisa sunt. ILLA autē altera. Argumētatio: q̄ pcellere audiētium aīos cupit. QVASI retro & cōtra. Quæ non directe p̄ponit: assumit: & cōcludit: sed q̄ uult cōcludere sibi primo assumit Deinde confirmat. DEINDE id qd̄ p̄ponendū fuit. Quod in prima parte collocādū. PER Motis aīs. Iā incalētib⁹ p̄pe q̄ dicta sint. IACit ad extremū. Et iacit inqt hoc est ui aliqua exaggerationis & ardore uerborum profert. VT CVM interrogamus. Nosmetipsos: aut percunctamur. Quintilianus qd̄ enī tā cōe

IN PARTI.

quod interrogare uel percutari. nam utroque utimur indifferenter quorum cum alter noscedi altere arguendi gratia uidetur adhiberi. Interrogamus igitur cum nosse uolumus. percutamur contendi & instandi urgendi causa ut Cicero ipse pro ligario apud quem igitur haec dico nepe apud eum qui cum haec sciret antequam uidit me rei. pu. reddidit. Aliter pro caelio ficta interrogatione dicet aliquis haec igitur est tua disciplina. sic tu instituis adulescentes. & totus ille locus cui diuersum est cum alium rogaueris non expectare responsum & statim subiicere domini tibi deerat. At huius. pecunia superabat. at eges. aliquando conuiciantes & tamen interrogantes quasi scire cupientes ut in pisonem scire cupio quid tandem isto in uersu reprehendas cedant arma togae tuae dicis inquit togae summum imperatorem esse cessare quid nunc te asine litteras doceam. non opus est uerbis: sed factibus non dixi togam qua sum amictus nec arma scutum: & gladium unius imperatoris: sed quod pacis est signum & otii toga contra autem arma tumultus atque bella more poetae locutus. hoc intelligi uolui bellum ac tumultum paci atque otio concessum. AVT Imperamus. Vt pro cluentio uestra iudices aequitate & mansuetudinem mulier oppugnat atque una quam caeca crudelitate & scelere cuius cupiditate nulla unquam turpitudine retardauit quam uitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia cuius ea stulticia est ut nemo hominem ea uis ut nemo feminam ea crudelitas ut nemo matrem appellare possit eo iam denique adducta est ut sibi propter formam ad similitudinem hominis reseruaret: quare iudices si scelus odistis prohibete aditum mulieris generis neque simili. AVT Optamus. Quod frequentissime quotidie solet fieri cum dicimus o utinam nunc elucescat uere taciteque id ita esse uolumus significare. QVAE sunt. Cum aliis pluribus sententiarum ornamenta. quoniam infinitis prope modum inflexionibus uti ad reprehendendum possumus dicendi ornamentis quae nos figurae locutionis docent. VITAE autem similitudinem. Docuit argumentari nos posse uariis modis. docet rursus uitare nos posse similitudinem uel non ex ordine ut res postulat si orsi fuerimus & si non omnia confirmare contendamus: & si quae erunt aperta paucis comprehedamus. QVODQUE ex iis efficit. Idest significatur tota argumentatione. NECESSUM est. Semper concludere. ne fallatur animus audientis si forte minus quam inferre oporteat cognouerit. QVAE sine arte. Idest loci: quos artis ex parte diximus superiusque tractauimus: ubi caeteros quoque Theseos locos excussimus. ARGUMENTA rerum. Ad res explicandas. PROPRIA testimonia uoluntatum. Testes enim ut ex sua pronuntiant uoluntate ita res esse uideri faciunt & contra testes memorat locos quibus non credi oportere dicit quoniam haec pars reprehensionis est. QVAE stionibus. Vbi torti homines & excruciatii contra nos responderint. QVAM uere inficiendo dolere quod ut uera proferendo diutius torquerent. Inficiari est in factum ire hoc est negare se quicquam deliquisse in quo arguatur. SVAM uitam neglexerunt. Et proinde mori maluerunt ut alios liberaret: quos amarunt. Inde nobis nascentur argumenta: quae ad nos faciant. AVT Natura. Corporis: aut consuetudine dolendi. ut cappadoces. ATQUE haec exemplis. Docendo aliquos qui id fecerit. EXTREMA tibi restat. Quoniam de partibus fidei facientibus dictum de ultima parte hoc est peroratione dicendum in qua imprimis motus exciri consueuerunt. NAM Est diuisa in duas partes. Amplificationem & enumerationem. Quintilianus peroratio sequebatur quam cumulum quidam: conclusionem alii uocant eius duplex ratio est posita: aut in rebus aut in effectibus reque repetitio & congregatio: quae graece dicitur ἀνακεφαλαιωσις: a quibusdam latinorum enumeratio & memoria iudicis reficit & totam simul causam ponit ante oculos etiam si per singula minus moueat turba ualet in hac quae repetemus quae breuissime dicenda sunt & quod graeco uerbo patet decurrendum per capita: nam si morabimur non iam enumeratio: sed quae altera fiet oratio: quae autem annumeranda uidentur cum pondere aliquo dicenda sunt & aptis excitanda sententiis & figuris utique uarianda. AVGENDI autem. Hic est proprius locus in perorando. prima sane spes augendi in nomine ipso est cum tum qui sit casus: occisum qui sit improbus: latronem dicas. Quattuor tamen maxime generibus constat incremto: ut facinus est uincere ciuem romanum: scelus uerberare prope parricidium necare. quid dicam in cruce tollere. Comparatione ut P. Scipio pontifex maximus gracchum mediocriter labefactantem statum rei. pu. priuatus interfecit. Catillinam orbem terrae caedere atque incendio uastare cupientem nos consules proferemus. rationatione: ut tu istis faucibus: istis lateribus ista gladiatoria totius corporis firmitate. nam respicientes ad haec possumus aestimare quantum ille uini in hippiae nuptiis exhausserit: quod ferre & concoquere non posset illa corporis gladiatoria firmitate. Congerie ut quod enim tuus ille tubero districtus in acie pharsalica gladius agebat: cuius latus

Incrementu

Comparatio

Ratiocinatio

Congerie

cuius latus mucro ille petebat? quis sensus erat armorum tuorum: quæ tua mens? oculi manus? ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas? Est etiã comparatio cû cogerie mixta ut pro cluentio. p. octauii ingenii prudentior iure peritior: fide: religione officio diligentior: aut sanctior commemorari potest? Quis consilio constantior quis iudiciorum aures eius dignitatis quæ in iudiciis publicis uersari debent peritior Quis uirtute consilio autoritate præstantior? ne is quidem absoluit longum est de singulorum uirtute ita dicere quæ quia cognita sunt ab omnibus uerborum ornamenta non querunt: & p. quin-
 tio qui mæror dignus inueiri in calamitate tanta potest? miserum est exturbari fortunis omnibus miserius est iniuria: acerbum est ab aliquo circumueniri. acerbius a propinquo. Calamitosum est bonis eueri calamitosius cum dedecore. funestum est a forti atque honesto uiro iugulari. funestius ab eo cuius uox in præconio questu prostitit. indignum est a pari uinci: aut superiore. Indignius ab inferiore atque humiliore luctuosum est tradi alteri cû bonis. Luctuosius inimico. Horribile est causam capitis dicere. horribilius pro re loco dicere omnia circumspexit quintius omnia periclitatus est. **IVNCTA.** Quæ per compositionem. nouata de quibus superius dictum ubi de ui oratoris præcepta exposuimus. **FACTA.** Quæ ex sese inuenta de quibus item dictum. **COGNOMINATA.** Ut si dicas p. antonomasiam euerforem carthaginis & scipionem des intelligi. **INCONTINENTIBUS** soluta. Quæ per dissolutum figuram proferuntur de quibus iam dictum etiam relata uerba. Quintilianus de Ciceronis uerbis locutus relationem inquit quid accipi uelit non liquet mihi: nam si apalagen aut epianodon aut metabolen dicit de omnibus locuti sumus. Quæ ascendunt gradatim. Gradationem figuram dicit de qua diximus. **NATURALIS** & non explanata oratio. Quæ ex naturali sensu animi proferri uideatur. non in ornamenta ambitiosa diffusa. **QUID** deceat. Ut seruemus τὸ πρεπιον quod p. difficile est. **MAXIME** diffinitiones ualent conglobatae. sane diffinitionem. Plato ita diffinit. ὁρισμός ἐστὶ λόγος σὺν τὸ μὸσ ἀληθαιτικὸσ τῆσ φύσεωσ τοσ ὑποκαίμεγῶν πρᾶγμα τοσ. idest diffinitio oratio breuis est quæ subiectæ rei naturam exprimit. Aristoteles autem in topicis hoc modo ὁρισμός ἐστὶ λόγος ὅ τὸ τί ἢν ἀναίσθητων idest ut uerbum uerbo reddamus diffinitio est oratio quid erat esse significans: ubi erat pro est ponitur: ut sæpe etiam porphirius & alii ponunt. non differt igitur a platonica sententia aristotelica quoque diffinitio. hoc ergo dicit multe diffinitiones ad amplificandum in conclusione copulabuntur hoc est expressiones rerum de quibus iam dictum supra ubi de finitiua quæstione locos tradidimus ad argumenta eruenda. **ET** Dissimilitudines & exempla. Hoc est & similitudines. Nam a similibus exempla ducuntur. **FLICTA** denique personæ. Quintilianus illa adhuc audaciora & maiorum ut Cicero existimat latentium fictiones personarum quæ prosopopoeiæ dicuntur miræ: nam cum uariât orationem tum excitant his & aduersariorum cogitationes uelut secum loquentium protrahimus. qui tamen ita demum a fide non abhorret si eos locutos finxerimus qui cogitasse eos non sit absurdum & nostros cum aliis sermones & aliorum inter se credibiliter introducimus suadendo obiurgando: querendo: laudando: miserando: personas idoneas damus: & quæ secuntur. nam pluribus hanc figuram prosequitur quæ hic scribendum existimari. **MVTÆ** denique loquatur. Nam ut Quintilianus inquit urbes etiã & populi nocem accipiunt quemadmodum Cicero ipse in catilinam inquit etenim si mecum patria mea quæ mihi uita mea multo est carior: si cuncta Italia: si ois res. pu. sic loquatur. **M. T.** quid agis? & quæ secuntur. **NATVRA:** Ut caelestia ut diutna nam ut inquit. Quinti. in prosopoeia quin deducere deos in hoc genere dicendi & inferos excitare licet: & quæcumque inquit inducent quæ modo potuisse aut obesse hominibus possint ad mouendos audientium affectus. **ET** IN eos a quibus ea uiolata ut Cicero in Catilinam inuectus facit. **CITO** enim arefcit lachryma in alienis malis. Ita in rhetoricis comotis aut inquit ais diutius in conquestione morari non oportebit quemadmodum enim dixit rhetor Apollonius lachryma nihil citius arefcit idque est ibi ultimum de conclusione præceptum. **NIMIS** enucleandum. Ne illud arguendi acumen ipsi officiat amplificatiõ: quod ipse ostendit minuta est ois diligentia hoc est similis & deiecta. **QVAE** ad delectationem. Hoc est in demonstratiuo genere. **IN COHORTATIONIBUS.** Idest in deliberatiuo. **IN IUDICIIS.** Iudiciali genere. **ACCVSATOR** misericordiam ut in pupillo compillato. **ET DEFENSOR** iracundiam. A falso & a pessimo

congrues cû comparatio

mis accusatum se hominibus dicat. ET REO rarius utendum est. Ratio contingit ut reus enumeratione utatur quoniam contraria ab accusatore sibi referenda sunt. QVORUM. Subaudi enumeratorum brevis ponatur dissolutio: sed aculei pugnēt hoc ē acumen iuentionis & respōsionis: ut quēadmodū aialiū aculei in cutē figurēt: ita uis argumētōꝝ aīos audiētīū pcellat: ac sicut accusator ipm reū multitudīe: ita reus accusatore acumine urgeat & obtūdat. deniqꝫ Cicero ī rhetoricis cōclusionē in tres diuidit ptes enumerationē indignationē: cōquestionē: & indignationē qdem qundecim: cōquestionem uero sexdecim locis tractandā eē docet. Verū enim uero qm̄ exemplis plerūqꝫ magisqꝫ pceptis cōmonemur: atqꝫ erudimur existio utriusqꝫ eminētissimi oratoris grāci alterius: & alterius latini exēplis ostendere. & quomō enumerandū: & quomō amplificandū ī poratione esse uideat. Amplificatiōis itaqꝫ unicū cū multa sint exēplū fatis erit p celio ciceronis qre obtestor orioqꝫ iudices ut qua ī ciuitate paucis diebꝫ his sextus clodius absolutꝫ sit quē p bienniū: aut ministrū seditionis: aut ducē uidistis: q aedes sacras q censum. p. Ro. q memoriā publicā suis manibus incēdit hoīem sine re: sine fide: sine spe: sine sede: sine fortunis: ore: lingua: manu: uita omni inqnatū: q catuli monumentū afflixit: meā domū diruit mei fratris icēdit: q ī palatio atqꝫ ī urbis oculis seruitia ad cēdē & īflāmādā urbē incitauit ī ea ciuitate ne patiamini illū absolutū muliebri grā. M. Celiū libidini mulieris cōdonatū ne eadē mulier cū suo cōiuge & sse turpissimū latrone eripuisse & hōestissimū adolescētē opprēssisse uideat. Dēosthenes uero de haloneso. *ὡς τὸν τὴν πλὴν ἐπιστολῶν τινὲς δὲ ἔφασαν γυργάφθαι. οἱ δὲ ἔλεον δὴν δικαιοδότηρον ὑφ' ὑμῶν, ἢ φίλιπποσ μπιτοῖντο. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐαυτῶν κτώμενος καὶ δόξαν, καὶ μεγάλα ἀγαθὰ, πάντα κατ' ἕμ' πράττει. οἱ δὲ ἀθηναῖοι ὄντες, μὴ τῆ πατρίδι, ἀλλὰ φιλιπποσ δύνουσαν ἐδέκνυται, προσήκει αὐτοῦσ ὑφ' ὑμῶν κακοῦσ κακῶσ ἀπολωλέναι, εἴπερ ὑμεῖσ δ' ἐκ ἐφέλαον ἐ τοῖσ κροτάφοισ, ἀλλὰ μὴ ἐ ταῖσ πτέρνοισ κατὰ πεπαιτημένοι φορεῖτε.* enumeratiōis aut pulcherrimū ē Ciceronis septimīe actiōis in uerrē cū inqt nūc te o Iuppiter. op. max. cuiꝫ iste domū regale dignū tuo pulcherrīo tēplo. dignū capitolio: atqꝫ ista arce oīm nationū dignū regio tibi munere factū ab regibꝫ tibi dicatū atqꝫ pmissū pnesariū scelus de regis manibꝫ extorsit cuiusqꝫ sāctissimū: & pulcherrimū simulacrū syracusis sustulit: teqꝫ Iuno regina: cuiꝫ duo fana ī īsulis posita: & totꝫ ille locus: quē utpote paulo lōgiore ānotare sup sedimꝫ pferi cū eo mōstrato qlibet sibi eū possit uēdicat. Dēosthe. uero cōtra aristocratē *ὁ πρῶτος νόμος ἀντικροσ εἴρηκεν, ἀν τις ἀποκτεῖνη τινά, πλὴν βελλῶ διχαζῆν. ὁ δὲ, ἀν τις ἀποκτεῖνη, δὴ τὸσ γυργάφει ἀγῶγμον εἶν'. ὅσσο φυλατῆτε, καὶ μέμνηθε. ὅτι πάντων ἐαυτῶν τὰ ῥν δὴ κείνην ῥ μὴ διδόντα κείνην ἐκδορον κριεῖν. δὲ ἐα μελαταῦτα ὁ δὴ τῶσ νόμοσ δὲ ῥν ἐαλωκότα ἀνδροφόνον λυμαίνεσ, οὐδὲ χρῆματα πράττεισται. ὁ δὲ, τῶ ποιεῖν ἀγῶγμον, πάντα ταῦτα δέλωκεν. ἐδὴ γὰρ τοῖσ λαβῆσ, ἔσται ποιεῖν ὅ, πὴν βέλωνται. ἀπὸ γιν ὁ νόμοσ ὡσ τῶ θεσμοθέτασ κελεύει. καὶ τῶτ καὶ ἐ τῆ τῶ πεπονθότοσ λαβῆ πὴν πατεῖδι. ὁ δὲ ἀγῶγμον αὐτῶ τῶ πλὴν ἀτίσ ἐπενεγκόντι δίδωσιν ὡσ αὐτῶν, καὶ πῆσ ἀλλοτῆσ ῥου λαβῆ, ἔσιν ἐφ' οἷσ ἀδικήμασ δέλωκεν ἀποκτεῖνη ὁ νόμοσ. ὁ δὲ δὲ ὑπειπῶν, καὶ ὅσ ῥοῦροισ τις κτεῖνη, δίδωσιν ἐκδορον ῥν ἀθῶον ἀφειμῶον ἐ τῶσ νόμοισ. ἀν τις παθῆ τι ῥίδεν, δίδωσ ὁ νόμοσ κελεύει ἀποκτεῖν πρῶτον. ὁ δὲ, ῥουαντίον δὲ μείσ κείνην οὐτ' αὐτῶσ εἰπῶν, δὲ παρ' ὧν ἀεοῖ λαβῆν ἀτίσασ, ἀγῶγμον ἐποίησε. καὶ τις ἀφαιρηται παρραχῆμα, ἐκαστοδον ποιεῖ ῥ ἀνδρολύψον, πῆσ οἷσ δὴ ὁ δὴ ῥαῖσ ἢ δὴ δὲ μὴ δῶσι, δίδωσ κελεύσιν οἱ νόμοι μέχρι τῶσ εἶν'. ὁ δὲ, δὴ ἀφέλιταί τις ῥν ἀγῶγτα, μὴ βελδμοσ πρὸ δίκης ἐκδοῦναι, δὴ τῶσ ἐκαστοδον ποιεῖ, οὐκ ἐα νόμον δὴ μὴ ἢ αὐτῶν ὅσ πασι πθῆ τις εἰσφῶρῆν. ὁ δὲ ἐπ' ἀνδρὶ γράφει ἢ ῥοισμα ἰδιον, δὲ ἐα ἢ ῥοισμα ὁ νόμοσ κυριώτερον εἶν νόμον. ὁ δὲ ὑπαρχόντων ῥοσῶτων νόμων, ἢ ῥοισμα ποιεῖ κύριον, τοῦσ νόμοσ ἀμειρῶν. ταῦτα φυλατῆτε, καὶ μέμνημένοι καὶ τῶσ. DVO sunt ut initio dixi questionū genera. Duabus expositis libri partibꝫ & pinde generibꝫ: qd' in ui oratoris ē: & qd' ī orationis partibꝫ. Tertiū restat genus qd' in questiōe positū est. Repetit ergo qd' a pncipio dictū est duo esse qstionū genera Infinitū unū: finitū alterū. Itaqꝫ infinitū qd' propositū uocat in duo rursus diuidit genera sicut & in duobꝫ pterea aliis tradit locis in libro de oratore: ac in Topicis. & qm̄ plurimū: tā & si idē dicat ī libro de oratore differre uideatur nō alienū putamus eius hic uerba referre. ait itaqꝫ oīs igī res eandē hēt naturā ambigēdi de qua qri & disceptari pōt: siue ī infinitis cōsultatiōibꝫ disceptat: siue ī his causis q ī ciuitate & ī forensi disceptatiōe uersant: neqꝫ ē ulla q nō aut ad cognoscendi: aut ad agendi uim*

COMMENT.

agendi uim rationemq; referatur nam aut ipsa cognitio rei scientiaq; pquiretur ut uirtus suam ne propter dignitatē: an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi consilium exquiratur: ut sit ne sapienti capessenda respu. Cognitionis autē tres modi coniectura: definitio: & ut ita dicam consecutio nam quid in re sit coniectura quærit: ut illud sit ne in humano genere sapientia. Quā autem uim quæq; res habeat definitio explicat: ut si quæretur quid sit sapientia. Consecutio autem tractatur quom quicq; qd' re sequatur anquiratur: ut illud sit ne aliquando mentiri boni uiri: redeunt rursus ad coniecturam eamq; in quatuor genera dispartunt. nam aut quid sit querit hoc modo natura ne sit ius inter hoies: an opinionibus aut quæ sit origo cuiusq; rei: ut qd' sit initium legum aut rerūpu. aut causæ tractatio ut si quærat cur doctissimi homines de maximis rebus dissentiant: aut de imutatione: ut si disputet num iterire uirtus in homine. aut nū in uicium possit conuerti: definitiones autem sunt disceptationes. ut cum queritur qd' in cōmuni mente quasi impressum sit ut si differatur id ne sit ius quod maxime parti sit utile. aut cum quid cuiusq; sit proprium exquiratur: ut ornate dicere propriū ne sit oratoris: an id etiam aliquis præterea possit aut cum res distribuitur in partes ut si quærat quot sint genera rerum expetendarum. aut sint ne tria corporis animi externarumq; rerum: aut cum quæ forma & quasi naturalis nota cuiusq; sit describitur ut si quærat auri species: seditiosi: gloriosi. Consecutionis autem duo prima questionum genera ponuntur: nam aut simplex est disceptatio ut si differat expetenda ne sit gloria. aut ex cōparatione laus. an diuitiæ magis expetendæ sint: simplicium autem tres sunt modi de expetendis fugiendisue rebus ut expetendi ne honores sint num fugienda paupertas: de æquo aut iniquo æquum ne sit ulcisci iniurias etiam propinquorum. de honesto. aut turpi ut hoc sit ne honestum gloriæ causa mortem obire. Comparationis aut duo sunt modi unus cum idem ne sit an aliquid intersit quærit: ut metuere: & uereri rex: & tyrānus ut assentator. & amicus. Alteræ cum quid præstet aliud alii quærit: ut illud optime cuiusq; sapientes: an populari laude ducant atq; eæ quidem disceptationes quæ ad cognitionem referunt sic fere a doctissimis hominibus describunt. Quæ uero referuntur ad agendum aut in officii disceptatione uersant quo in genere quid rectum faciendumq; sit quærit: cui loco omnis est uitioꝝ silua subiecta. aut in animoꝝ aliqua pmo. tione. aut gignenda. aut sedanda tollendaue tractantur. huic generi subiectæ sunt hortationes. obiurgationes: consolationes. miserationes omnisq; ad omnem animi motū & impulsio. & si ita res fert mitigatio. VT Veri ne sint sensus. Nam a philosophis quæsitum est. εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀπορίσεις καὶ αἱ φαρτασίαι. Stoici itaque aiunt τὰς μετὰ ἀληθείας ἀληθεῖς τῶν δὲ φαρτασιῶν τὰς μετὰ ἀληθείας τὰς ἄψευδεις καὶ ἢ μετὰ ἀληθείας μορὰ χῶς ψευδοποιεῖται τὰ κατὰ τὰ μὴ τὰ ἢ δὲ φαρτασία ἢ χῶς καὶ ἰσὺ ἀληθείας τῶν ἐστὶ φαρτασία καὶ μὴ τῶν. Q Vlb^o officiis amicitia colēda sit. Vt an ppter amicos ab honestate aliquādo declinandum sit: qd' Aulus gelius quoq; querit & a plurimis quæsitum fuisse ostendit. Vt IVS in natura sit: an in more. An ius naturale dici possit: an in consuetudine collocatum. sane ut Vlpianus inquit ius aliud publicum aliud priuatum. Publicum ius est quod ad statum rei romanæ spectat. priuatum qd' ad singulorum utilitatem pertinet. Publicum ius in sacris & sacerdotibus & magistratibus consistit. Priuatum ius tripartium est collectum & enim ex naturalibus pceptis: aut gentium: aut ciuilibus. Ius naturale est quod natura docuit omnia animalia. Nam ius istud non solum humani generis proprium est. sed omnium animalium quæ in terra: uel in mari nascuntur: auiumq; commune est. Ius gentium est quo gentes humanæ utuntur: quod a naturali recedere facile licet intelligere ueluti ut inquit Pomponius libro sexto erga dñm religio ut parētib^o & patriæ pareamus: ac ut hermo- lanus libro priō inqt ex hoc iure gentiū itroducta bella sunt discretæ gētes. regna condita: Dominia distincta. agris termini positi: & ædificia collata: cōmertium emptiōes: uēdiōes locatiōes cōductiōes obligatiōes institutæ. Ius ciuile inqt Vlpianus libro priō institutionū ē qd' neq; in totū a naturali: uel gentiū recedit: nec p oia ei seruit: itaq; cū aliqd' addimus: uel detrahimus iuri cōmuni ius ppriū. i. ciuile effcimus. Papinianus aut libro secūdo digestorū ius ciuile inqt ē qd' est ex legibus plebescitis senatus consultis decretis: placitis principū: autoritate prudētiū uenit. Ius ptoriū est qd' ptores itroduxerunt a diuādī uel supplēdi uel corrigēdi iuris ciuilibus grā pp utilitatē publicā qd' &

honorarium dicitur ab honore p̄torū sic nominatū. **QVEM** admodū in paup̄tate uiuendū. An cōtentū esse oporteat ea cōditione: an q̄rendū quo mō possis ipsam deuitare. **RVRSVS** aut̄ ex cognitiōis cōsultationibus. Primū genus q̄stionū qd̄ in cognitiōe uersat̄ hic trifariā diuidit: in topicis aut̄ in quattuor partes cōiecturæ ingens ratio in quattuor partes distributa est quarū una ē cū q̄rit̄ sit ne aliqd̄. Altera unde ortum sit. Tertia quæ id cā effecerit. Quartū qua demutatiōe rei quærit̄. **ET** q̄s nā p̄fecte sapiens esse possit. quoniā solus est deus sapiēs. **QVO** nā pacto uirtus pariat̄. Natura ne: an ratione an usu. Nā sunt q̄ dicāt naturalē esse quæ si ita sit oēs utiq̄ hoies cū ab eadē uirtutē oriant̄ uirtutē habebūt. Itē qd̄ a natura est laudabile nō est: qm̄ mutari nō pōt nō igitur uirtus erit laudabilis: atq̄ mutari pōt sicut & uitium nō ergo a natura sunt: qui apud platonē dicant eam diuino cōcessu traditā hominibus. sunt tñ etiā uirtutes naturales: sed illæ nō morales dicunt̄ ut appetendi escā cōquoquendi & id genus aliæ. Alii porro uirtutes morales in ratione esse collocatas p̄tulerūt. Quoniā cū prudētia in rōne posita sit: & a prudētia oēs morales uirtutes dirigant̄ ipsas in rōne positas esse duxerūt qd̄ tñ nō sequitur. Nā tā ex affectibus q̄ a parte oriunt̄ irrationali: q̄ ab ipsa p̄ficiunt̄ prudentia quæ de ratione manat. Alii porro per ipsum hoc est assuetudinē fieri uirtutes putauerūt quod frequentes actus habitus faciant. **NATVR** alibusq̄ q̄stioibus. q̄ sunt in naturali philosophia. **ILLVS** aut̄ generis i quo qd̄ sit id de quo agitur q̄rit̄ duo sunt genera. In topicis uero aliquāto secus dicit̄: qd̄ i tñ idē recidere uidet̄ ait. n. cū aut̄ quid sit q̄ritur notio explicāda est & p̄prietas: & diuisio & partitio. hæc. n. sunt diffinitioni attributa. addit̄ etiā descriptio. Ut p̄tinatia & perseuerātia. Varro de lingua latina ad **Ciceronē** a qua re sit inq̄t p̄tinatia consequitur ostendit̄ esse a p̄tendendo in qua re sit impositū dicit̄ cū demonstrat̄ in quo nō debet p̄tendi: & p̄tendit̄ p̄tinatiā esse. quod in quo oportet manere si in eo perstat̄ p̄seuerantia sit. **TERTIO** aut̄ in genere. In topicis aut̄ aliter hunc locū tradit̄ inq̄t namq̄ cū aut̄ q̄ritur quale qd̄ sit. aut̄ simpliciter q̄rit̄ aut̄ cōpate. simpliciter expetenda ne sit gloria cōparate p̄ponenda ne sit diuitiis gloria simplicium tria genera sunt: de expetendo fugiendoq̄ de æquo & iniquo. de honesto & turpi. cōparationū aut̄ duo. Vnū de eodē & alio. Alterū de maiore & minore. **RESTAT** actionis locus. qui ad uirtutem & uitium totus refertur. **QVOD** ad rationē officii pertinet. ut totus ciceronis officiorum liber est. **ALTERVM** ad sedandos animos. ut cum consolamur ut ipse in quæstionibus tusculanis facit Cicero & præterea plerūq̄ in orationibus: qui proprie locus est conclusionis cum aliquid amplificamus indignationem cōmouemus: aut̄ in conquestionem descendimus. **COLLOCANDI** autem. quæ est exposita in aliis: quam tradidimus supra ubi de motu & pariter de collocatione locuti sumus. **PROPOSITARUM** consultationum. quæstionum quæ sub thesi continentur: **CONTRouerſiarum**. id est causarum quæ sub hypoth̄ si definitaq̄ q̄stione sunt. **CAVSARUM** genera restant admodum: Prorsus supersunt tractanda tria causarum genera demonstratiuum deliberatiuum: iudiciale. **DELECTATIONEM** sectat̄ aurium demonstratiuum genus dicit̄. **ALTERA** ut obtineat probet & efficiat quod agit: quæ est deliberatiui & iudicialis generis. **LATVM** genus esse potest multifarie. Laudando ac uituperando. **SANE**q̄ uarium. id est admodum multiplex. **VNUM** ex eō delegimus quod ad laudandos claros uiros suscepimus: & ad improbos uituperandos Genus enim nullum est orationis quod aut̄ huberius ad dicendum. aut̄ utilius ciuitatibus eē possit. *Quintilianus* i huius ḡnis tractādi exordio potissimū icipiā inq̄t ab ea quæ cōstat̄ laude ac uituperatione: quod genus uidetur *Aristoteles* atq̄ eum secutus *Theophrastus* a parte negociali hoc est *ἡ ἀστυκία* remouisse: totamq̄ ad solos auditores relegasse & id eius nominis quod ab ostentatione dicitur proprium est: sed mos romanus etiam negociis hoc munus inseruit nam & funebres laudationes pendent frequenter ex aliquo publico officio: atq̄ ex senatus consulto magistratibus sæpe mandant̄: & laudare testem uel cōtra pertinet ad momentū iudiciorū: & ipsis etiā reis dare laudatores licet & editi incōpetitores in. *L. Pisonē*: in *Clodiū*: & *curionē* libri uitupationē cōtinent & tñ i senatu loco sentētiæ habiti sunt. **RELIQUŪ** aut̄ genus causarū. Id est reliquū duo genera q̄ unū sepatū a sup̄tote genus facere uident̄ q̄tenus illd̄ i delectatiōe positū in hoc autē aliqd̄ ut supra dictum aliquid statuit auditor. **QVAE** nō ad b̄ndicēdum solū. quoniā quæritur delectatio. **SED** etiam ad honeste uiuendum. qm̄ laudatur &

Demonstratiuum

COMMENT.

uituperatur. **ALTERIUS**. Hoc est laudationis finis est honestas. **ALTERIUS**. Idest uituperationis finis est turpitudine. **SINE** ullis argumentationibus. Itaq; & Quintil. manifestū que est inquit errare eos qui nunq̄ oratorē dicturū nisi de re dubia putauerunt: an laudes capitolini Iouis perpetuæ sacri certaminis materiæ uel dubiæ sunt? uel non oratio genere tractantur? ut desiderat autem laus quæ negotiis adhibetur probationem sic etiam illa quæ ostentationi componitur habet interim aliquam speciem probationis. ergo locus hic intelligendus Ciceronis est sine ullis argumentationibus acerbis acutis: uehementibus: ut sunt aliorum generum ut tamen scias speciem argumentationum in hoc quoque genere aliquam adhibendam. **SINGULORUM** uerborum insignibus. Idest tropis & schematis: quæ orationem comunt poliuntque & eis quæ supra ipse commemorauit. **FACTIS** uerbis. Idest nouatis. **AVT VETVSTIS**. Non tamen nimium ab usu remotis: ut supra diximus: quæ sequuntur omnia iam dicta sunt ubi de elocutione locuti sumus. **NON AD** similitudinem uersuum. Admonuimus namq; in uersum clausulam concludere uitiosum esse. **AD EXPLENDUM** aurium sensum ut tantum periodus extendatur: ut uno spiritu possit enunciari: nec breuius contrahatur: q̄ possit ipse spiritus protrahere: ac ut pedibus iam dictis ambitus ille concludatur. **Q VASI** quodam uerborum modo. Idest modulatu. **ORNAMENTA** reg. Idest figuræ sententiæ: **SIVE** quæ admirabilia. Cum ea dicimus quæ mirentur auditores. **MONSTRIS**. Cum quid nascitur insolitum: ut si mula pariat. **PRODIGIIS**. Ut cū arma in cælo splenduisse aut crepuisse dicuntur. **ORACULIS**. quæ Apollo aut alius dæmon: aut sanctus etiam uir prophetatus fuerit. **DIVINA** atque fatalia. Quæ diuinitus & fato quodam prouenisse uideantur. hoc est quod necessario futurū uideretur. **SED** quoniam tribus. In generibus omnia siquidē bona malæ aut animi aut corporis aut externa sunt. animi ut scientiæ artesq; omnes ac morales uirtutes: corporis ut forma robur bona ualetudo. Externa gloria amplitudo amicicia: quæ omnia suas habent species: sed quæ necessariæ sunt eas Cicero attingit. **Q VAE** dicuntur a genere. Idest q̄ sibi nomē uedicat a maioribus: qui excellentes fuerint aut si uituperamus qui obscuri: aut i fames. **BREVI**ter modiceq; Laudato. ut i laudādi genere ne nimii simus sed paucis attingamus. **SI ERIT** infame. Prætermisso si infamiæ nota insignitum sit dum reliqua laudamus ipsum genus prætermittamus. **VEL SI** humile si ignobile præteribimus inquit aut augendo gloriam eius: quem laudemus quantum illustrauerit ipsum significabimus. **DE FORTUNIIS**. Quæ feliciter gessit & quas opes iuste: ac pie fortiterue sibi cumulauerit dicemus. **FACILLIME** forma laudatur. Quod quædam in ea uideatur spirare diuinitas: cultusq; animi: sicut e diuerso deformitas in compositos immanesq; mores significare uideatur. **TEMPORUM** seruandus ordo est. quia narratur historia. **AVT** imprimis recentissimum quodq; dicendum. Quoniam facilius persuademus. **IMPROPRIE** uirtutū genera. Quæ ad prudētiā q̄ ad fortitudinē q̄ ad iusticiā cæterasq; uirtutes ptinere uidebunt: quod pro lege manilia de Pompeii imperio ipse facit Cicero. **SED HIC** uirtutum atq; uitiorum. sensus est longe lateq; de uirtutibus: ac uitiis hoc loco possemus utiq; disputare sed cum non philosophiam doceamus: uerum oratorem quid sit in laude uituperationeq; tenendum admoneamus satis esse ducimus si anguste breuiterq; omnia attingamus. **AVT** enim scientia cernitur uirtus. Idest quæ scientiam parit ab Aristotele *Δι' αὐτὴν τὴν* appellata: unde & omnis scientia arsque oritur. **AVT** actiōe. Quoniam uirtutes morales omnes in actione sunt: siquidē ut Aristoteles Ptolomeus Theonq; tradunt: aut homo inspector: aut agens est. Inspicit quidem aut Theologica: aut mathematica: aut physica. Agitur uero in moralibus uirtutibus iuste: fortiter temperate: atque in cæteris eodem modo. **Q VAE** Prudentia: Hæc ut inquit Aristoteles sapientiæ seruit cum omnibus affectibus moderatur. ita enim in ethicis inquit magnis *ἀλλ' ἴσως ἔχει ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπίδοσον. ἔτος γὰρ πάντων κύριος, καὶ πάντα δικαίει. ἀλλ' ἔπειτα οὐτος ἀρᾷ πάντων, ἀλλὰ παρασκευάζει τῷ δευτέρῳ ἡσυχίᾳ, ὅπως δὲ ἐκεῖνος μὴ κωλύμενος ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων, ἐκλύηται τῷ πῶν καλῶντι καὶ προσήκοντων πράττειν. ἔπειτα καὶ ὁμοίως τοῦτο ἢ φρόνησις ὡς πρὸς ἐπίδοσον πρὸς πρὸς τῆς σοφίας, καὶ παρασκευάζει τῷ πῶν ἡσυχίᾳ, καὶ τὸ πρᾶττειν ἢ ὡς τῆς ὁρᾷ κατὰ χρονον τὰ πάθη, καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.* **Q VAE** Calliditas.

Cicero de natura deorum uersutos inquit eos appello quorū mens celeriter uersatur. Callidos autem quorū tanq̄ manus operat̄: sic animus usu cōcalluit. QVAE q̄ grauiſſi mo noīe ſapiētia appellat̄. Cū ſit ſapientia rege diuinare humanarūq̄ ſcientia. QVAE iure moderādis cupiditatibus qd' prudētia ut diximus ē munus. PRVDENTIA in ſuis rebus domestica: quam œconomicam dicimus. IN PVBLICIS. Ciuilis appellari ſolet politica a græcis nominat̄. TEMPĒrantia aut̄. Aristoteles aut̄ σωφροσύνης δὲ inq̄ ὅστις ἔστι μὴ θαυμάζειν τῶν ἄματικῶν ἠδονῶν, κὴ τὸ εἶναι πάσης ἀφλαυστικῆς αἰσχροῦ ἠδονῆς ἀπορε κρῖν. Ὁ τὸ φοβεῖσθαι κὴ τὸ δικαίαν ἀδείαν, κὴ τὸ τάχιστα περὶ τὴν βίον ὁμοίως εἶναι τε μικροῖς, κὴ μεγάλοις. παρὲρ περὶ δὲ τῆς σωφροσύνης, εὐταξία· κοσμιότης· αἰδώς· εὐχάβεια. Nam quæ uenientibus malis obstat fortitudo. de fortitudine inquit Aristoteles. ἀνδρεία δὲ ὅστις, τὸ δυσέκωπτον ὑπὲρ φόβων τῶν περὶ θάνατον, κὴ τὸ δύσαρσεῖν εἰς τοῖς δεινοῖς, κὴ τὸ εὐτολμον πρὸς τοὺς κενδιώους. κὴ τὸ μάλλον αἰρεῖσθαι τεθναίνειν καλῶς, ἢ αἰσχροῦς σωθῆναι. κὴ τὸ νίκης ἀπτον εἶναι. Ἐπι δὲ ἀνδρεία, καὶ τὸ φρονεῖν, καρτερεῖν, αἰρεῖσθαι, καὶ δυνάσθαι. παρὲρ περὶ δὲ τῆς ἀνδρείας καὶ ἡ εὐφροσύνη, καὶ ἡ εὐθυμία, καὶ ἡ εὐθυμία, καὶ ἡ εὐθυμία, καὶ ἡ εὐθυμία. Magnitudo animi dicitur. Aristoteles μεγαλοθυμίας δὲ inquit ὅστις ἔστι, καλῶς εὐεργεῖν καὶ εὐτυχεῖν, κὴ ἀτυχεῖν. κὴ τιμῶν, κὴ ἀτιμίας. κὴ τὸ μὴ θαυμάζειν μήτε δυστυχίας, μήτε βεραπείας, μήτε εὐτυχίας, μήτε τὰς ἐν νίκῃ τὰς ἀτυχίας. ἔχειν δὲ πᾶσα τῆς θυμίας, κὴ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόθυμος, ὅστις τὸ ζῆλον περὶ πολλοῦ ποιήματος, οὐδ' ὀφλοζώου, ἀπλοῦς δὲ τῷ ἦθει, καὶ χυδαῖος. ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, καὶ ἔπι μωρετικός. ἀκροχθεῖ δὲ τῆς μεγαλοθυμίας ἀπλοῦς, καὶ ἀλήθεια. Cuius est liberalitas in usu pecuniæ. de liberalitate inquit Aristoteles ἐλευθεριότης δὲ ὅστις προαιρετικῶν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπιτελεῖται, ἔστι δὲ εὐταξία καὶ εἰς δέον τι ἀναλωθῆναι. τὸ βοηθητικῶν εἶναι εἰς τὸ διαφόρων, κὴ τὸ μὴ λαθεῖν ὅθων μὴ δέ. ἔστι δὲ ὀφλοζώου, κὴ περὶ ἐπιτελεῖται κατὰ τὸν νόμον, κὴ περὶ οἰκισιν, κὴ κατὰ σκευαστικῶν τῶν περὶ τὸ καλῶν κὴ διαπραγμῶν ἐχόντων ἠδείαν, ἀλλ' οὐ τοῦ λυσιτελοῦντος. κὴ θρεπτικῶν τῶν ζώων, τῶν ἠδὲ πᾶσι ἐχόντων, ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῆς ἐλευθεριότητος τῷ ἦθει, ὑγρότης, κὴ ἀσχημία, κὴ εὐλαβία, καὶ εὐταξία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικῶν, ὀφλοζώου, κὴ εὐφροσύνη, καὶ εὐφροσύνη, καὶ εὐφροσύνη. In cōmune autem quæ posita pars est iustitia dicitur. de iustitia quoq̄ egregie Aristoteles inquit δικαιοσύνη δὲ ὅστις τὸ διανεμητικῶν εἶναι τῶν κατ' ἀξίαν τὸ σὺζεν τὰ πάτρια εἶναι, κὴ τὰ νόμιμα. ἔστι δὲ ζεν τοὺς γεγραμμένους νόμους. τὸ ἀληθῆναι εἰς τὸ διαφέροντι. τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσύων πρὸς τὸν θεόν. εἶτα πρὸς πατρίδα, καὶ γονίαν. εἶτα πρὸς τοὺς κατοιχομένους, εἰς δὲ ὅστις κὴ εὐταξία. ἀκροχθεῖ τῆς δικαιοσύνης κὴ ὁσιότης, κὴ ἀλήθεια, καὶ εὐταξία, κὴ ἡμισοπνησία. In moderatione aiaduertendi. idest ulciscendi lenitas. de qua Aristoteles πρότης δὲ ὅστις ἔστι δυνάσθαι φέρειν μέτρια ἐγκλήματα, κὴ ὀλιγοφροσύνη μετρία, κὴ ἔστι μὴ ταχέως ὀρμαῖν ἢ τὰς τιμωρίας, ὅτι ἔστι μὴ δυνάμειν εἶναι πρὸς τὴν ὀργήν. ἀπικρον δὲ ὅτι ἦθει, κὴ ἀφλοζώου. ἐχόντα τὸ ἠρεμαῖον εἰς τὴν θυμῶν, κὴ εὐταξίαν. SVNT alie quasi ministræ comitesq̄ sapientiæ. Idest philosophiæ quæ sapientia primo dicta. postea a Pythagora philosophiæ nomē sibi uēdicauit. QVArum altera quæ ſint in disputādo uera atq̄ falsa. dialecticā idest artē differēdi dicit: cui hæc attribuunt̄ oīa. ALTEra aut̄ oratoria: quæ græco noīe rhetorica noīatur. hæc eadē ppe quæ & dialectica psequit̄: nisi qd' pressius dialectica. eloquētia copiosius oīa tractat. motusq̄ animi disputatiōi adiūgit. ATq̄ ii sunt quidē fere quasi quidā habitus utpote uirtutes & in actione uersati. SVNT aut̄ alii quidam perfecti animi habitus ad uirtutem quasi preculi. Qui propter uirtutem amplectendam nos premuniunt exornantq̄. STVDia litterarum. Quæ græco uocabulo grāmatices nomen adepta sunt. VT NVmerorum ac sonorum: Ut mensuræ: ut siderum. hoc est mathematicæ omnes disciplinæ: quarum dux Arithmetica est: quod ut ostendā Nicomachi: & nihil amplius uerba apponā: q̄ in primo arithmetices inquit. ἔστι μὲν γεωμετρία, ἀνάγκη κὴ ἀριθμητικῶν ἐπιφέρεσθαι. ἀμα γὰρ ἰσχυρόν, ἢ τετράγωνον, ἢ ὀκτώεδρον, ἢ εἰκοσάεδρον, ἢ διπλάσιον, ἢ τριπλάσιον, ἢ ὀκταπλάσιον, ἢ ἡμόλιον, ἢ ἄλλο τι ἰσχυρόν, ὧν γεωμετρία λέγει, κὴ ἔκαστον τῶν εἰρησίων ἐπιφανομένων ἀριθμῶν ἐπινοεῖσθαι τῶν τε δυνάσθαι. τῶν γὰρ δίδοντε τριπλάσιον εἶναι λέγεσθαι, μὴ ὑποκείμενον τῆς τετραπλάσιου. ἢ ὀκταπλάσιον, μὴ τῆς ὀκτώ. ἔμπροσθεν δὲ, τὰ τρία εἶναι δύν, κὴ τὰ τέσσαρα, καὶ τὰ ἑξῆς, μὴ ὄντων ὁμωνύμων σχημάτων. σωφραερεῖ ἀρὰ ἢ ἀριθμητικῶν τῶν γεωμετρίων. ἀλλ' ἔστι σωφραερεῖται ὑπὲρ αὐτῆς. κὴ σωφραερεῖται μὲν ὑπὲρ ἐκείνης, οὐ σωφραερεῖται δὲ αὐτῆς. πάλιν δὲ αὐτῆς τῆς μουσικῆς ἔστι μὲν

COMMENT.

νοι γὰρ ὅτι προγενέστερον ἢ καὶ αὐτὸ ἢ πρὸς ἑτέρου, καὶ ἀπὸ ὅτι καὶ αἰ μουσικαὶ συμφωνίαι
 δὲ τεσσάρων, δὲ πέντε, δὲ πασῶν, καὶ ἀριθμῶν εἰσι ὀνομασμαίαι. ὁμοίως κὶ τὸ ἀρμονι-
 κῶς λόγος ἀριθμητικῶς πάντως ἔχουσιν. ἢ μὲν δὲ τεσσάρων, ἐπίτετον. ἢ δὲ δὲ πέντε, ἢ με-
 ὄλιον. ἢ δὲ δὲ πασῶν, διπλασίον. τεπλασίον δὲ ἢ δὲ πασῶν ἅμα, καὶ δὲ πέντε. τεπλασί-
 σιον δὲ, ἢ τελοῦτος, ἢ δὲ δὲ πασῶν. ἐκδηλότῳ γε μὴν ἢ σφαιρικῆ διὰ ἀριθμητικῆς τυγχεῖς
 ἰπὸντων τῶν προσηκόντων αὐτῆ σκεμμάτων. ὁ μόνον ἐπειδὴ μεταχλεσδῶ γεωμετρίαις ὅτι, ἢ
 γὰρ κίνησις, φύσει μὲν πῶ μόνον, ὁ δὲ ὅτι ἀρμονία ἐμμελούς ἐκ παντὸς τὰ τῶν ἀσδῶν κινή-
 ματα τέτυχεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀριθμῶν περιόδους καὶ ποσότησιν, ἀναρλαί τε, κὶ δύσεις, καὶ
 προποδισμοί, κὶ ἀναποδισμοί, κὶ ἐπιπροσθήσεις, κὶ φάσεις παντοῖαι διαρθρῶνται. VT NV
 merorum. Hoc est. Arithmetices. AC SONorum. Hoc est musices. VT MENsuræ. Id
 est geometriæ. VT Siderum. Idest Astrologiæ. PROpensiora studia. Hoc ē in quibus
 sciētiis magis se exercent: quē laudem? AVT DIuinis reb⁹ deseruiēdo. Operā dādo reli-
 gioni. VITioꝝ aūt. Posteaq̄ uirtutes oēs. amplexus ē: eaq̄ nūc ad uitupationis materiā
 suggerit cōtraria. NAM & prudētiā malicia. Prudētiā cōtraria enumerās Aristo. inqt.
 ἀφροσιῶς δὲ ὅτι ἢ κείνῳ κακῶς τὰ πράγματα. ἢ βουλόσασθαι κακῶς. ἢ ὀμλήσασθαι κα-
 κῶς. ἢ χυλῶσθαι κακῶς τοῖς παρῶσιν ἀγαθοῖς. ὁ δὲ ἰδούσθαι δὲ ἀξίον περὶ τῶν εἰς τὸν βίον κα-
 κῶν, καὶ ἀγαθῶν. παρακλουθεῖ δὲ τῆ ἀφροσιῶς, ἀμαθία. ἀπειρία. ἀκράσια. ἐπαισερότης.
 ἀμνημοσύνη. ET TEMperantiam immanitas. Hoc dicit sunt qui dum temperantes ui-
 deri uolunt ac uoluptates aspernari immanes fiunt truces immites. ET MAGnitudi-
 nem animi superbia in animis extollendis. Hoc est alii dum magnanimi uideri uolūt
 dū animos extollunt elati nimiū aīo supbi & itollerabiles fiunt qd' sane genus hoīnū
 odit deus: quare & Augustin⁹ i psalmo quinquagesimo octauo. dauid illud ē uitiū inqt
 capitale qd' cū qs bene p̄fecerit supbia temptat ut pdat totū qd' p̄fecit. Dēiq; oīa uitia
 in malefactis timēda sunt supbia in bñfactis plus metuēda ē. ET DESpiciētia i cōtem-
 nendis honoribus. sunt enim qui dū honores cōtemnere uideātur & minime ambitio
 si uideri uolūt in aliud maius uitiū deuoluūtur dū omnes homines cōtemnūt. ET LI-
 beralitatem effusio. Alii dū liberales esse cupiūt effusi sunt & prodigi. ET FORtitudi-
 nem audacia imitatur. Alii existimant se fortes uisum iri si audaces extiterint. ET PA-
 tientiam duricia inanis pati debemus. AVT propter honestam rem nobis comparan-
 dam: aut utilē: aut deniq; iucundā. at cū nihil horum subest inanis & irrita stultaq; est
 huiusmodi patiētia. IVsticiā acerbitas. Alii dū nimiū ad unguē iusti esse uideri cupi-
 unt: agrestes: duri: barbariq; efficiunt. inde ut inquit Cicero summū uis summa iniuria
 factū iā tritū sermone prouerbiū est. ET RELLigionē supsticio. Seruius sulpitius relligi-
 onē eē dictā tradit quæ pp sanctitatē aliquā remota ac leposita a nobis sit quasi a relin-
 quendo dicta: ut a carendo carimonia. Lactantius autem in quarto. nimirū inquit re-
 ligio ueri cultus est. superstitio falsi. superstitiosi aūt uocātur nō q filios supstites optā
 omnes enim optamus. sed aut hi q supstite memoriā defunctorū colūt: aut q parentib⁹
 suis supstibus colebāt imagines: eorū domi tanq̄ deos penates. nā q nouos sibi ritus
 assumebāt: ut in deorū uice mortuos honorarēt quos ex hoībus in cælū receptos puta-
 bāt: hos supstitorios uocabāt: eos uero q publicos & antiquos deos colerēt religiosos
 noiabāt: uñ Virgilius uana supstio ueterūq; ignara deorū. Idē quoq; Lactātius rursus
 de religiōe locut⁹ hāc sequamur inqt hoc uicūlo pietatis obstricti deo. & religati sinus
 unde ipsa religio nomē accepit nō ut Cicero interpretatus ē a relegēdo q i libro de natu-
 ra deorū secūdo ita dicit. nō enim philosophi solū: uerū etiā maiores nostri supstitionē
 a religione sperauerūt nā qui totos dies p̄cabant & imolabāt ut sui sibi filii supstites ef-
 sent supstiosus sunt appellati: q aūt oīa quæ ad cultū deorū ptinēt retractarēt & tanq̄ re-
 legerēt hi sunt dicti religiosi a relegēdo tanq̄ ex legēdo legētes & diligēdo diligētes.
 his. n. uerbis oībus inest uis legēdi eadē quæ in religioso ita factū est ut i supstioso &
 religioso. Alterū uitii nomē Alterū laudis. LENItatem molicies animi. ut qui lenis ha-
 beri uult plerūq; nimiū remolescat. ET VREcundiam timiditas. Vt qui uerecūdi sint
 in proximū uitiū delabunt timiditatem. ET ILLam disputādi prudentiam cōcertatio
 captatioq; uerborū. hoc eē qui dialectici, esse uolūt sophistæ sint: & captiuculis sermoa-
 nes aucupent: & illi rei soli studeant. ET Hanc oratoriā uim. Hoc est fit etiā ut qui or-
 tores uideri cupiant inani uerborum tinnitu & loquaci utantur. ac inutili oratioue.

Superstitiosi

STVDiis autem bonis similia uidentur ea. quæ sunt in eodem genere nimia. In omni inquit studio quicquid est nimium carpi potest. **Q**UEmadmodum quæque generatus. quales patres habuerit. **Q**UEMadmodum educatus. Moliter ac delicate an contra. **Q**UEmadmodum institutus. Quibuscumque uersatus sit peritis ne: an imperitis: quales mores habuerit & si quid diuinitus ei apparuerit. **AD** EA quæ proposita sunt. Ut si iuste si fortiter: si argute: si facunde: dixerit feceritque quidpiam: id illis ipsis uirtutibus adiungatur de quibus illum laudantes locuti sumus. **NE**que uero mors. Hoc dicit si quid nobile in morte euenierit ne id quidem silentio prætereundum est: uel quod mortem constantissime tulerit: & si quid post mortem ipsam laudabile acciderit obliterandum silentio non est. **EST** Igitur in deliberando finis utilitas. traditis in demonstratio genere præceptis nunc iam deliberatiui generis præcepta explicat: eiusque finem facit utilitatem: a quo plane dissentit Quintilianus inquiens deliberatiuas quoque miror a quibusdam sola utilitate finitas. ac si quid in his unum sequi oporteret potior fuisset apud me Ciceronis sententia: qui hoc materiae genus dignitate maxime contineri putat: nec dubito quin si qui sunt in illa priori sententia secundum opinionem pulcherrimam ne utile quidem nisi quod honestum esset existimarint & hæc est ratio uerissima si consilium contingat semper bonorum atque sapientium: Verum apud imperitos apud quos dicenda frequenter sententia est populorumque præcipue: qui ex pluribus constat indoctis discernenda sunt hæc & secundum magis communes intellectus loquendum. Cicero tamen ut hic tra in topicis finem facit utilitatem. **UT** ILLa prima sint suasori aut dissuasori uidentur. Quid aut possit fieri: aut non possit. Quintilianus autem. quare in suadendo inquit & dissuadendo. tria primum spectanda erunt. qui sunt qui deliberent: quis sit qui suadeat rem de qua deliberatur: aut certum est posse fieri: aut incertum. si incertum hæc erit quæstio sola ac potētissima. sæpe enim accidit ut prius dicamus si possit quidem fieri esse faciendum: deinde fieri non posse: cum autem de hoc queritur coniectura est an isthmus intercedi an secari palus pontina: an portus fieri hostiæ possit. An Alexander terras ultra oceanum sit inuentus: sed in his quoque quæ constat posse fieri coniectura aliquando erit: ut si queratur an utique futuræ sit ut carthaginenses superent romani: ut redeat Annibal. si scipio in africam exercitum traxerit: ut seruent fidem samnites si romani arma deposuerint: quædam & fieri posse & futura esse credibile est. & paulo post possibile fas iustum pius: æquum: mansuetum: quæ honestati subiiciuntur. an sit autem facile magnum iucundum sine periculo ad quæstionem pertinet utilitatis: qui loci oriuntur ex contradictione est quidem utile: sed difficile paruū iniucundum piculosum: tum quibusdam uidetur esse nonnunquam de iucunditate sola consultatio: ut si de ædificando theatro instituendis ludis deliberet. **ITA**que cum constet hoc genus causarum: ex suasio & dissuasio. Genus causarum subaudi difficile atque necessarium. **SIC** SVasor utrumque dicendum est. Subaudi & utile esse & fieri posse. **DISS**uasori. Si alterum infirmat sat est. ut aut inutile esse aut fieri non posse dicat. **Q**VAE sunt sita in officiis. Est autem ut in tertio de finibus bonorum & malorum. Cicero inquit officium quod ita factum est ut eius facti probabilis ratio reddi possit. **AT**que uirtutibus. Est autem uirtus inquit Aristoteles μεσοτης των παθων. Plato autem ἡ ἰσότης τῆς ἀρετῆς. **Q**VAE sunt laudabilia ipsa per se nã ut Aristoteles docet in ethicis in aia esse dicunt bona alia honorabilia alia laudabilia. honorabilia quæ ut memoria consilium. iudicium. ingenium intelligentia & hmoi alia unde artes scientiarumque scaturiunt. Laudabilia autem ut uirtutes sunt morales omnes. **VALE**tudo. Quæ tamē uocabuli significatione anceps est. **Q**VAE sunt contraria. Et perinde uituperanda. **Q**VOD si semper optima tenere possemus sensus est habenda apud malos. aliquando indoctos est oratio apud quos consultandum si non quid honestum saltem quod utile. quod si optima teneremus nullus est consultatio locus quilibet enim quid sibi prescribendum foret cognosceret. **OP**portuna expediētia propter dignitatem. Subaudi quæ in ipsa est honestate. **AD** **OP**iniones eorum que audiunt accommodanda est oratio. nã orator totum se fere audientium accommodat sententiæ aut non multum ab ipsoque mente se abdicat ita enim siue utilia siue honesta tum demum potest obtinere. **ILLI** autem alteri. Subaudi agresti: & sordido generi quæstus emolumentum fructusque proponitur hoc est undecumque possit utilitatem enancisci. **AT**que etiã uoluptas. Subaudi corporis

IN PARTI.

DE CONSTITUENDIS ACTIONIBUS. Qua demum actione cum reo agatur. nam id moris fuit nunc uero ablatum est. SEPARO a iudiciis. Quoniam in eo iudicium non est in quo translatio est: & cum qua actione agendum sit quaeritur. TEMPORE agendi. Quoniam id est quod in quaestionem uenit. QVAM dissimilitudine generis. Quoniam non utique ab simile id a iudicio uidetur. CADVNT in eam formam. Ut iudicialis nomine appellentur. IN Qua quale quid sit. Vbi qualitas de summo genere est: de qua supra mentionem fecimus: ipsamque in suas distribuimus species. IN OMNIBUS igitur causis tres sunt gradus. Quintilianus autem discant igitur inquit ante omnia quadripartitam in omnibus causis esse rationem: quam primam intueri debeat qui acturus est. nam ut a defensore potissimum incipiam longe fortissima tuendi se ratio est si quod obiicitur negari potest. proxima si non id quod obiicitur factum esse dicitur. Tertia honestissima qua recte factum defenditur: quibus si deficiamus ultima quidem sed iam sola superest salus aliquo iuris adiutorio elabedi a crimine quod neque negari: neque defendi potest: ut uideatur iure actio intendi. hic ille quaestiones: siue actionis: siue translationis sunt. sunt enim quaedam non laudabilia non natura: sed iure concessa: ut duodecim tabulis debitoris corpus inter creditores diuidi licuit: quam legem mos publicus repudiavit. est aliquid aequum: sed prohibitum iure: ut libertas testamentorum. accusatori nihilo plura intuenta sunt quam ut probet factum esse: hoc esse factum non recte. factum iure se intendere ita circa species easdem lis omnis uersabitur. translatus tantum aliquando partibus: ut in causis in quibus de praemio agitur recte factum petitor probat. ITA Confitemendum est. Contra aduersarium est respondendum. VT QVOD obiicitur factum neges. Inde coniecturalis uel inficialis constitutio nominatur. AVT illud quod factum fateare neges eam uim habere Hoc est non debere eo nomine appellari & proinde cum lis sit de nomine: & uel ipsius rei. de ueniendum ad definitionem: quae etiam finitius status appellatur. ATQUE id esse quod aduersarius criminet. Ut si aduersarius uerbi causa sacrilegium uocet. tu defendas furtum: non sacrilegium dici oportere. NEGES tale esse. Quoniam si aduersarius iniuste factum dicat tu iuste asseras. INFORMATIONE uerbi. Quoniam qui diffinit circa uerbi formam uersat. NON solum resistat oportet aliquo statu. Quintilianus alii statum crediderunt primam eius cum quo ageretur depulsionem: quam finiam Cicero his uerbis complectitur in quo primum insistit quam ad repugnandum congressa defensio: unde rursus alia quaestio: an eum semper is faciat qui respondet: cui rei praecipue repugnat Cornelius celsus dicens non a depulsionem sumi: sed ab eo qui propositionem suam confirmet: ut si hominem occisum reus negat. status ab accusatore nascatur. quia uelit is probare. si iure occisum reus dicit translata probationis necessitate idem a reo fiet & si eius intentio cui non accedo equidem. nam est uero propius quod contradicitur nullam esse litem si is cum quo agatur nihil respondeat ideoque fieri statum a respondente. mea tamen sententia uariu id est & accidit pro conditione causae quia & uideri potest propositio aliquam statum facere: ut in coniecturalibus causis utitur coniectura magis qui agit: quo moti quidam eundem a reo inficalem esse dixerunt & in syllogismo tota ratiocinatio ab eo est: qui intendit. & aliquanto post porro subiungit Quintilianus. nostra opinio semper haec fuit cum essent frequenter in causa diuersi quaestionum status in eo credere statum causae quod esset in ea potentissimum & in quo maxime res uersaretur. id si quis generalem quaestionem: uel caput generale dicere malit cum hoc mihi non erit pugna non magisquam si aliud adhuc quo idem intelligatur eius rei nomen inuenerit. sane status ac statuum nomina supra memorauimus. PRIMUS ille status. Qui coniecturalis appellatur. RATIO nem habet iniqui criminis. Quoniam negat: in ipsa negatione ratio iniqui criminis inclusa est. SECUNDUS qui finitius uel diffinit: uel finis appellatur. QVOD Non sit in re quod ab aduersario ponitur in uerbo. ut si sacrilegii accusetur reus & ostendatur id furtum esse: non utique sacrilegium & huiusmodi alia: ubi id diffinire opus sit in quo quaestio posita est. TERTIVS. Qui qualitas appellatur. DEINDE unicuique rationi. Subaudi quam profert reus se defendendo. OPPONENDUM est ab accusatore. Subaudi ad rei refellendam rationem quod continens uocatur. haec sane totam rem ita exspondeat Quintilianus. his iniquis inuentis intuentum deinceps hermagore uidetur quod triquaestio ratio iudicatio continens quod synechon: uel ut alii uocant firmamentum quaestio

COMMENT.

quæstio latius intelligitur omnis de qua in utrâq; partem uel in plures dici credibili-
 ter potest. In iudiciali autem materia dupliciter accipienda est. Altero modo quo dici-
 mus multas quæstiones habere controuersiam: quo etiam minores omnes complecti-
 mur. Altero quo significamus summam illam in qua causa uertitur de hac nunc lo-
 quor ex qua nascitur status an factum sit. has hermagoras & Apollodorus & alii pluri-
 mi scriptores proprie quæstiones uocant. Theodorus ut dixi capita generalia sicut illas
 minores aut ex illis pendentes specialia. nam & quæstiones ex quæstione nasci: & spe-
 ciem in species diuidi conuenit. hanc igitur quæstionem uelut principalem uocant $\alpha\theta\eta$
 $\tau\eta\mu\alpha$. ratio autem est qua quod factum esse constat defenditur & cur non utamur eo-
 dem: quo sunt usi omnes fere exemplo Orestes matrem occidit. hoc constat. dicit se ius-
 te fecisse: status erit qualitatis. quæstio an iuste fecerit. Ratio quia clytemnæstra Aga-
 memnonem maritum suum patrem Orestis occidit. hoc $\alpha\tau\tau\iota\omicron\nu$ dicitur. $\kappa\pi\iota\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\nu$
 autem iudicatio: an oportuerit uel nocentem matrem a filio occidi. nec multo post sub-
 iungit Quintilianus. Paulum in his secum & Cicero dissentit. Nam & in Rhetoricis
 quemadmodum superius dixi hermagoram est secutus. in topicis ex statu confectam
 contentionem $\kappa\pi\iota\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ existimat. Idque trebatio qui iuris erat consultus alludens
 qua de re agitur appellat: quibus id contineatur continentia quasi firmamenta defen-
 sionis: quibus sublatis defensio nulla sit at in partitionibus oratoriis firmamentum quod
 opponitur defensioni: quia continens quod primum sit ab accusatore dicatur ratio. ideo
 ex rationibus & firmamenti quæstione disceptatio fit iudicationum. Verius ergo & bre-
 uius: qui statum & continens: & iudicationem idem esse uoluerunt. continens autem id
 esse quo sublato lis esse non possit: hoc mihi uidentur causam utranq; complexi: & quod
 Orestes matrem & quod clytemnæstra Agamemnonem occiderit. Idem & iudicatio-
 nem: & statum consentire semper existimauerunt. **QVAESTIO** exoritur quædam.
 Hæc est $\kappa\pi\iota\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ idest iudicatio. **COEPERIT** ne pecunias: decius. Reus pecuniarum
 repetundarum. **MINVERIT** ne maiestatem Norbanus. Qui syllæ se opposuit primum
 circa canusium a proconsulibus aduersus norbanum gestum: in quo ad sex hominum
 milia ex norbani exercitu cæsa. syllani septingenti milites tantum occisi. norbanus ca-
 puam fugit. **IVRE** ne occiderit opimius gracchum: Qui consul gracchanas infectatus
 factiones est: ut multi narrant historici: ita Apianus. **HAEC** quæ primam contentio-
 nem habent. Ut iure non fecisti: feci. tota contentio est an iuste fecerit. **LATA** & fusa
 sunt. Quoniam an iuste fecerit uarie multisq; modis tractatur. **RATIONUM** autem &
 firmamentorum. Contentionem adducit in angustam disceptationem. nam ea paucis
 comprehenduntur. **EA IN** Coniectura nulla sunt. Neq; enim ratio: aut firmamentum
 esse potest: ubi nulla confessio: quod ipse docet cum inquit nemo enim eius quod ne-
 gat factum rationem: aut potest: aut debet reddere. **IN HIS** causis. Subaudi coniectura-
 libus. **EADEM** & prima quæstio & disceptatio est extrema. Si quidē unū semper ē quæ-
 rendi & disceptandi genus: ut occidisti non occidi. an occiderit. secus uero cum dicitur
 iure occidi: hic enim multa disceptatio an iure occiderit. **MAIESTAS** autem. Ad diffini-
 tium uenit statum: ut uim uerbi de quo quærat diffiniatur. **IN HIS** autem causis quæ
 sunt Subaudi in statu qualitatis. **FIUNT** rursus infinitæ. Quoniam cum finita sit iure
 ne opimius gracchum occiderit quia complexum habet personarum. fit rursus hæc in-
 finita cum dicitur possit ne recte salutis rei publicæ causa: cuius euersor ciuitatis necari
 indemnatus. **AD CONSULTATIONIS** formam. Idest infinitæ quæstionis: quam a græcis
 thesim diximus appellari. **QVAE** ex scripto legis. Quo æquum iniquumue aliquid
 comprobatur. **AVT** Verborum ipsius iudicii. Verborum quibus usi sint qui aliquid
 iudicarunt. **AVT** Ali cuius stipulationis Per interrogationem promissionis. **AVT**
 cautionis. Vbi de aliqua re scripto cautio est: ut chirographi. **NE HOC** quidem genus
 Subaudi probationis. quod scripto continetur. **IN** Diffinitionem. Hoc est in statum fi-
 nitium. **NAM** & si uerbum aliquod de scripto diffiniendum est. Nam & legitimus
 est etiam status finitiuus. **QVID** sit penus. Hoc apud Aulum Gellium inuenias. **QVAE**
 sunt ruta cæsa. Vlpianus si ruta inquit cæsaq; excipiantur in uenditione: ea placuit esse
 ruta quæ eruta sunt: ut harena creta & similia. Cæsa ea esse ut arbores cæsas: & carbones
 & hisimilia. gallus autem aquilius cuius mella refert opinionem recte ait frustra in le-

ge uenditionis de rutis & cæsis contineri: quia si non specialiter uenierint ad exhibendum de iis agi posse. neque enim magis de materia cæsa: aut de harena cauendum est. ué ditori: quæ de cæteris: quæ sunt præciosiora. CVM Autem plura significantur scripto: Qui status dicitur amphibologia. VEL A uerbis uoluntatem & sententiam scriptoris. Qui status de scripto & sententia nominatur. VEL Alio se eadem de re. Qui status de contrariis legibus nominatur. TVM Disceptatio scripti. Hic status græce sylogismus. Latine ratiocinatio nominatur. CVM est in inficiando reus cum accusatur: quod inficiatur in quo accusatur. IN SVA sionis locis. Vbi deliberatiuum genus tractauimus. QVAE enim in consilio capiendo. Subaudi erant præcipiebantur. cum hæc tradebamus. HIS fere rebus. Locos apparuit quibus in coniecturali statu uti accusator poterit. VOLUNTATIS in reo causæ reperiuntur. Quare uoluisse uideri possint. FACULTAS in uoluntate. Idest potestatem faciendi habuisse uideri possint. QVI. Subaudi animi motus. HAEC sunt dicta de causis. Quoniam ut superius ostendimus octo circumstantiæ sunt unde argumenta in coniecturali quæstione duci possunt persona. factum. causa locus. tempus. modus. facultas. opinio. COMMVNITER uidentur in simulare. Hoc est incessere. est autem in simulo idem quod ficto prosequor crimine. ADIUNCTA illa disputatione communi. Idest adiuncto illo: quod communiter in disputationem uenire potest. DICTA quæstionis. Quæ in quæstione torquendi responsa sunt. DEFENSIONIS autem. Expositis accusatoris locis nunc pariter tela sua suggerit defensori. NON Tantas. Subaudi causas. COMMUNIA dantur. Expositis locis coniecturæ omnibus: nunc ad quæstionem finitiui status descendit in quo accusatori & defensori communia ait tradi præcepta oportere. VTER enim diffiniendo. Hoc dicit siue accusator: siue defensor sit uter eorum melius rem de qua quæstio est diffinierit: is ad sensum iudicis melius penetrarit: & ad eam præceptionem: quæ animis audientium insidet is obtineat causam necesse est. diffiniendi uero modum supra abunde ut nobis uisi sumus attigimus. SED Tanquam explicando. Hoc dicit non obtinetur causa argumentatione: sed potius diffiniendi quadam peritia. PRAEVARICATIONEM accusator esse diffiniat. Præuarcatores inquit seditus a prætergradiendo sunt uocati. Vlpianus de iis qui infamia notantur dicta prætoris interpretatus super illo uerbo in te præuarcator. præuarcator autem inquit est quasi uaricator: qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua quod nomen labeo a uaria cum statione tractum ait nam qui præuarcatoris ex utraque parte consistit quin imo ex diuersa. VERBIQUE uim ex contrario reperiet. Diffiniet alio modo ut uis uerbi contrarium significare uideatur. QVASI ex uero accusatore. Tanquam nomen præuarcationis a uero inclinatur. EX Consequentibus. Ex eis quæ sequuntur id nomen. CONFUGIENDUM est ad æquitatis locos. Non tantum diffinitio inspicienda. AD RERUM iudicaturum autoritatem. Ad autoritatem eorum qui iudicarunt quid uerbum id significaret. COMMUNEQUE sit hoc præceptum. Subaudi tam accusatori: quæ defensori. Qui de re confiteatur ut se sustulisse. VERBI se interpretatione defendat. Ut nolit sacrilegium: sed furtum appellare. DEPRAUATIONE uerbi se urgeri queratur. Hoc est lamentetur quod in causa urgeatur non quod deliquerit: sed mala uerbi interpretatione. PERCENSERE poterit. Adiciere quæ pariter possint ita male interpretari: sicut quod contra se proferatur. TAMEN reus. Tam & si inquit tam accusator quæ reus id possit facere: tamen commodius id præstabit reus. EX HIS quæ anteposita. Quæ ad amplificandum idonea diximus NVNC ea quæ quale sit. Exposita finitiui status tractatione. nunc statum qualitatibus quo modo tractare conueniat docet. QVOD diuiditur in duas partes. Hoc nos quoque superius tractauimus & iurisconsultorum autoritate usi diuisimus. ET VT dicitur æqui & boni. Ita siquidem loqui consueuerunt iuris consulti. ET EA quæ sine litteris. Quod appellatur ius non scriptum. nam ut etiam iuris consulti diuidunt aliud est ius scriptum. Aliud non scriptum. ac ut græci aiunt εστι δε νόμος εγγράφοσ σιωηθαία δε αγραφοσ. AVT gentium iure. Aut malorum more. Itaque & Paulus libro quarto ad Sabinum ius inquit pluribus modis dicitur uno quidem modo cum id quod semper æquum ac bonum est ius dicitur: ut est ius naturale. Altero modo quod omnibus: aut pluribus in quacunque ciuitate utile est: ut est ius ciuile: nec minus ius recte appellatur in ciuitate nostra ius honorarium. prætor quoque ius reddere dicitur etiam cum in qua decernit: relatione scilicet

COMENT.

tionem scilicet facta non id quod ita prætor fecit sed ad illud quod prætorē facere cōuenit. Alia significatione ius dicitur locus in quo ius reddit appellacione collata ab eo quod fit in eo ubi fit: quē locū determinare hoc modo possumus ubicūq; prætor salua maiestate imperii sui saluoq; more maioris ius dicere constituit. Is locus recte ius appellatur hæc Paulus. Martianus aut libro primo institutionū nōnunq; inquit ius est pro necessitudine dicimus uelut est mihi ius cognationis: uel affinitatis. Iuris autem præcepta ut Ulpianus inquit sunt hæc honeste uiuere. Alterum nō ledere: ius suum unicuiq; tribuere. Iuris prudentia est diuinæ & humanæ rerum notitia: iusti & iniusti scientia. **AVT** gentiū iure aut maioris more: Hoc est iure gentiū & iure civili de quo supra abūde dictū. **PUBLICŪ** diffinit quod sit ius publicū. **PACTUM**. Conuentum stipulatio: Ulpianus de pactis. Pactū autem inquit a pactione dicit: inde etiam pacis nomen appellatum est: & est pactio duorum plurium ue in idē placitum cōsensu. Cōventionis uerbū generale est ad oīa pertinēs de quibus negotii contrahēdi transigendiq; causa consentiunt qui inter se agunt: nam sicut cōuenire dicunt qui ex diuersis locis in unum locū colliguntur & ueniunt. Itaq; ex diuersis animi motibus in unū cōsentiant id est in unā sententiā decurrunt adeo aut cōventionis nomen generale est ut elegāter dicat prædiximus nullū esse contractū: nullā obligationē: quæ nō habeat intra se cōventionē siue re. siue uerbis fiat: nā & stipulatio quæ uerbis fit: nisi habeat consensum nulla est: sed cōventionū plerūq; in aliud nomen transeūt ueluti in emptionem: locationē: pignus: uel stipulationē. Paulus autē libro tertio labeo ait inquit conuenire posse uel re uel per epistolā uel per nuntiū inter se absentes posse: sed etiā tacito cōsensu conuenire intelliguntur ideo si debitori meo reddiderim cautionē uideatur inter nos cōuenisse ne peterē p̄ futuramq; ei cōuentionis exceptionem placuit. **NATURALI** iure præscriptū est. **MANDATUM**: iustū. Cæsar in cōmentariis quod fieri oporteret nec minus cōmode ipsi sibi p̄scribere quā ab aliis doceri poterant. **DE NATURA**. Subaudi maioris. **AD** eius facti deprecationē. De qua parte superius in diuisione assumptiuæ constitutionis diximus. **QVALE** sit cū disceptatio uersa in scriptis. Supra diximus in diuisione statū alios dici rationales. Alios legitimos: de rationalibus an sit quid sit & quale sit hæcenus dictū: secuntur legitimi qui ex scriptis eliciunt. **SVNT** igitur ambigui. Ambiguū hoc est amphibologiam primo tractat. **LEX** oīs inquit Quintilianus aut tribuit: aut adimit: aut punit: aut iubet: aut uetat aut permittit. **LITEM** habet aut propter se ipsam: aut propter alteram questionē: aut in scripto: aut in uolūtate. In scripto aut apertum est aut obscurum: aut ambiguū: quod de legibus dico idem uolo accipi de testamentis: pactis stipulationibus: omni deniq; scripto idem de uoce: de ambiguo porro aliquanto post inquit. Amphibologiæ species sunt innumerabiles adeo ut philosophorū quibusdam nullū uideat esse uerbum quod nō plura significet genera. aut admodū pauca: aut enim uocibus accidit singulis: aut coniunctis singula afferunt errorē cū pluribus rebus aut hominibus eadem appellatio est ὁμοῦν. u. a. dicuntur. ut gallus utrum enim gentē: an nomē auis an fortunam corporis significet incertum est. In aliq̄to post in coniunctis inq; plus ambiguitatis: fit aut per casus ut aio te æacida romanos uincere posse: & quæ sequuntur. **CVM** autem aliud scriptor scripserit. **STATUM** tangit: qui de scripto & sententia nominatur. **RENOUARE**. Id est repetere sæpius ut affectus moueat. **CONTRA**. Id est e diuerso. **AMPLIFICET**. Quasi in locum cōmunem descendens. **QVIBUS** alii. Subaudi ufi sunt. **INUIDIOSA** quærela. Quintilianus inuidia namque inquit. altera inuidum. Altera inuidiosum facit. Hoc autem hominis. Illud rei est. **SI SCRIPTA** inter se differunt. hic status de contrariis legibus nominatur.

FINIS.